

**VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE
SV. ALŽBETY BRATISLAVA
Katedra Sociálnej práce**

**PRIAMA DEMOKRACIA V KONTEXTE
SOCIÁLNEJ POLITIKY ŠTÁTU
BAKALÁRSKA PRÁCA**

2010

FRANTIŠEK PÁLKA

**VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE
SV. ALŽBETY BRATISLAVA
Katedra Sociálnej práce**

**PRIAMA DEMOKRACIA V KONTEXTE
SOCIÁLNEJ POLITIKY ŠTÁTU
BAKALÁRSKA PRÁCA
KÓD 3.1.14**

Študijný program: Sociálna práca
Študijný odbor: Sociálna práca vo Verejnej správe
Pracovisko: Katedra Sociálnej práce
Vedúci záverečnej práce: PhDr. Peter Ondria, PhD.

BRATISLAVA 2010

FRANTIŠEK PÁLKA

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som túto bakalársku prácu vypracoval samostatne, neporušil autorský zákon a použitá literatúra sa uvádza na príslušnom mieste.

Bratislava, 31. 3. 2010

.....

PodĎakovanie

Úprimne ďakujem môjmu školiteľovi PhDr. Petrovi Ondriovi, PhD. za ochotu, trpezlivosť, usmernenie a poskytnutie cenných informácií a materiálov pri spracovaní mojej bakalárskej práce. Taktiež ďakujem všetkým, ktorí mi akýmkoľvek spôsobom pomohli pri príprave tejto práce. Zvlášť ďakujem za podporu, inšpiráciu a za informácie z odbornej praxe šéfredaktorovi celoslovenského týždenníka pre samosprávu Obecné noviny Ing. Bohumilovi Olachovi, ďalej generálnemu riaditeľovi sekcie medzinárodných vzťahov MPSVR a predsedovi Pracovnej skupiny pre starnutie pri Európskej hospodárskej komisii Organizácie Spojených národov v Ženeve RNDr. Miloslavovi Hettešovi, CSc., ktorý bol prvým predsedom Združenia miest a obcí na Slovensku, a bývalému diplomatovi v súčasnosti vysokoškolskému pedagógovi PhDr. Petrovi Kopeckému, CSc.

ABSTRAKT

PÁLKA, František: Priama demokracia v kontexte sociálnej politiky štátu. (Bakalárska práca) František Pálka. – Vysoká škola zdravotnícka a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave. – Školiteľ: PhDr. Peter Ondria, PhD. – Komisia pre obhajoby: Katedra sociálnej práce. Predseda: ..... – Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár sociálnej práce. – Bratislava FZ a SP, 2010, 57 s.

Priama demokracia v kontexte sociálnej politiky štátu.

Výkon verejnej moci ako sociálnej politiky štátu a sociálna práca sú v nepriamom závislom vzťahu. Čím je kvalitnejšia sociálna politika štátu, tým by sa mala prirodzene zvyšovať kvalita života väčšinovej spoločnosti a znižovať potreba sociálnej práce. Znižovanie kvality života a zvyšovanie potreby sociálnej práce od roku 1990 v procese transformácie, globalizácie a demokratizácie slovenskej spoločnosti je dôkazom zlej sociálnej politiky štátu. Táto práca v rámci teoreticko-vedného odboru sociálnej práce popisuje príčiny tohto patologického spoločenského vývoja a v rámci preventívnej sociálnej práce navrhuje alternatívne systémové opatrenia, ktoré by dokázali tento nepriaznivý vývoj zastaviť a zvrátiť. Súčasnú krízu rieši ako predmet sociálnej práce, ktorý je determinovaný najmä kvalitou výkonu spoločenského manažmentu a kvalitou dosiahnutej demokracie. V závere ako jednu z možností navrhuje väčšiu angažovanosť profesionálnych sociálnych pracovníkov vo verejnom živote pri zastupovaní svojich klientov.

Kľúčové slová

Demokracia. Občan. Občianska samospráva. Sociálna politika. Sociálna práca. Sociálny pracovník. Verejný činiteľ.

ABSATRACT

PALKA, Frantisek: Direct Democracy in the context of state social policy. (Bachelor's thesis) Frantisek Pálka - College of Health and Social Work st. Elizabeth in Bratislava. - Supervisor: Mgr. Peter Ondria, PhD. - Commission for the defense: Department of Social Work. Chairman: ..... - Degree qualifications: Bachelor of Social Work. - Bratislava FZ and SP, 2010, 57 p.

Direct democracy in the context of state social policy.

The exercise of public authority as a state social policy and social work are indirectly dependent on the mutual relationship. What makes the social policy improved, is naturally, the increase the quality of life of mainstream society and decrease of the need for social work. Reducing the quality of life and increasing the need of social work, since 1990 in the process of transformation, globalization and democratization of Slovak society, is evidence of bad social policy of the State. This theses, in theory of science of social work, describes the causes of pathological social development and preventive social work proposes an alternative system measures that would demonstrate this negative trend be stopped and reversed. Addressing the current crisis as a matter of social work is to be determined by the particular quality of social management and quality achievement of democracy. In conclusion, one of the options suggested to achieve the desirable solution is a greater involvement of professional social workers in public life in representing their clients.

Keywords

Democracy. Citizen. Civil Authority. Social policy. Social Work. Caseworker. Public official.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 SOCIÁLNA POLITIKA AKO PODSYSTÉM POLITIKY	8
1.1 POLITIKA – SPOLOČENSKÝ PROCES.....	8
1.2 SOCIÁLNA POLITIKA VO VŠEOBECNEJ ROVINE	10
1.3 ĽUDSKÁ BYTOSŤ AKO PREDMET ZÁUJMU SOCIÁLNEJ POLITIKY.....	12
1.3.1 Človek – občan	12
1.3.2 Verejný činiteľ	16
2 POLITICKÝ SYSTÉM ŠTÁTU	18
2.1 DEMOKRACIA.....	18
2.1.1 Priama demokracia	19
2.1.2 Zastupiteľská demokracia	21
2.2 KRÍZA SÚČASTNEJ ZASTUPITELSKEJ DEMOKRACIE.....	21
2.3 OBČIANSKA SAMOSPRÁVA AKO ALTERNATÍVNY NÁSTROJ RIEŠENIA KRÍZY.....	24
3 INŠTITÚCIE – FUNDAMENTÁLNE PRVKY POLITICKÉHO SYSTÉMU	28
3.1 VEREJNÁ MOC.....	28
3.2 VEREJNÁ SPRÁVA	30
3.3 VOLEBNÝ SYSTÉM.....	33
3.4 POLITICKÉ STRANY	37
4 SOCIÁLNA PRÁCA	39
4.1 SOCIÁLNA PRÁCA AKO PROFESIA.....	39
4.2 CELOSPOLOČENSKÁ KRÍZA AKO SOCIÁLNY PROBLÉM.....	42
4.3 PREVENTÍVNA SOCIÁLNA PRÁCA SO SPOLOČNOSŤOU.....	44
4.4 OBČIANSKÁ SAMOSPRÁVA AKO PRODUKT SOCIÁLNEJ PRÁCE	47
5 ZÁVER.....	51
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	54

ÚVOD

Už druhé desaťročie žijeme v nevídanom čase stretov záujmov jednotlivcov, ale i celých kultúr. Ľudia z celého sveta vytvárajú sieť vzťahov, aká tu doteraz nikdy neexistovala. Tento prepojený svet súčasne vytvára situáciu, keď si viac než kedykoľvek v minulosti navzájom uvedomujeme jeden druhého. Pokroky západných prírodných vied, opory nášho moderného svetového názoru, odkrývajú živý svet neustálej zmeny a vzájomných závislostí, tak podivuhodne blízkych domorodým a prírodným kultúram, v ktorých má každý jednotlivec zmysluplné miesto v celku sveta.

Slovenská spoločnosť na čele s jej vzdelanostnou politickou vrstvou od roku 1990 tápa v transformačnom a reformnom procese celého globalizovaného sveta. Z politického, vedeckého i teoretického hľadiska sú deklarované úspechy, no v reálnom živote sa kvalita života väčšiny spoločnosti zhoršuje. Spoločnosť je stále viac polarizovaná a k správe vecí verejných apatická. Doteraz prijímané systémové a inštitucionálne opatrenia neprinášajú občanmi očakávané a politikmi sľubované výsledky. Riešenie tohto problému je vysoko aktuálne, pretože história ľudstva dokazuje, že spoločnosti, ktoré sú hodnotovo rozštiepené (polarizované), nie sú schopné dlhodobo odolávať tlaku vonkajšieho prostredia alebo vnútorného pnutia. Buď sa transformujú (reformy, revolúcie) alebo zanikajú.

Leitmotívom tejto bakalárskej práce je reagovať na súčasnú globálnu krízu z pohľadu klasickej antickej filozofie, dialektiky a logiky v období tzv. Aténskej priamej demokracie. Cieľom tejto bakalárskej práce je logickou analýzou, na základe historických i súčasných javov, zdefinovať príčiny súčasného patologického stavu spoločnosti a pomocou teórie sociálnej práce navrhnúť také systémové opatrenia, ktoré by príčiny narastania sociálneho zla eliminovali a zabráňovali jeho šíreniu. Bakalárska práca je rozdelená do štyroch častí. V prvej časti sú z vecného i historického hľadiska zdefinované pojmy politika, sociálna politika a ľudská bytosť ako objekt i subjekt týchto politík. Hlavná téma je v druhej a tretej časti, v ktorých je popis základných determinantov ovplyvňujúcich spoločenské procesy: politický systém a jeho inštitúcie. Jednotlivé časti obsahujú aj špecifikáciu ľudských a systémových príčin krízy spolu s alternatívnym východiskom. Ťažiskovou časťou je štvrtá časť, v ktorej pomocou metódy preventívnej sociálnej práce so spoločnosťou je navrhnutá aplikácia alternatívneho riešenia do praxe. V práci je kladený dôraz na sociálnu prácu ako odbornú profesiu, ktorá podporuje sociálnu zmenu a zároveň aj ako obhajkyňu ľudských práv a sociálnej spravodlivosti.

1 SOCIÁLNA POLITIKA AKO PODSYSTÉM POLITIKY

Pojem politika sa po prvýkrát objavil v období antického Grécka. Tu vznikali prvé mestské štáty, tzv. *polis*, a názory na politiku v súvislosti s pôsobením štátu, ako špecifickej formy zjednocovania ľudí. Model spravodlivej vlády a politiky ideálneho štátu nachádzame už v Platónových prácach. Jeho žiak Aristoteles v diele *Politika* na základe empirického skúmania gréckych obcí a ich režimov prichádza k tzv. koncepcii prirodzeného pôvodu štátu i človeka. Štát je podľa neho prirodzene diferencovaná spoločnosť, ako aj prirodzené zjednotenie ľudí. Politiku chápe ako verejnú činnosť slobodných občanov, ako umenie spravovať štát, ktorým bolo vtedy mesto a jeho blízke okolie.

1.1 POLITIKA – SPOLOČENSKÝ PROCES

Politika sa od svojho počiatku inštitucionalizovala do rôznych foriem vlády. Často krát to boli formy založené na vláde jednotlivca, alebo malých skupín – elít. I keď pojem „politika“ pôvodne (v antickom Grécku) znamenal správu vecí verejných, službu verejnosti, často sa postupne stávala v skutočnosti činnosťou proti verejnosti. Stále viac sa vyhraňoval mocenský charakter politiky a štát čoraz intenzívnejšie využíval organizované násilie proti všetkým, ktorí nepostupovali v súlade s potrebami a požiadavkami predstaviteľov konkrétnej vládnej moci.

Tak ako uvádza Lidžák a Koganová (1998), zjednocujúcim elementom viacerých definícií politiky je pojem moci. F. Neuman píše: „*Politika je boj o moc v najširšom slova zmysle*“, iný autor M. Weber tvrdí; „*Politika je snaha získať podiel na moci, či možnosť ovplyvňovať jej rozdeľovanie. Nech je to už medzi štátmi alebo vnútri štátov medzi jednotlivými skupinami ľudí.*“ V modernejších definíciách politiky autori už nekladú dôraz na pojem moci. Tak napr. J. Škaloud považuje politiku za „*plánovité organizované, cieľavedomé sociálne konanie, ktoré je zamerané na vybudovanie, udržanie alebo zmenu spoločenského poriadku*“, A. Bergstrasser zasa zdôrazňuje: „*Pod pojmom politika rozumieme umenie riadiť, viesť a usmerňovať skupiny ľudí.*“ Ako každý iný spoločenský jav má aj politika svoju vlastnú štruktúru: Prvou súčasťou politiky je myslenie, názory, politické idey, ktoré sú motivované sociálnou realitou, majú nadindividuálny obsah a kolektívny dopad. Druhou dôležitou súčasťou politiky je praktické konanie, činnosť,

politické procesy. Politika je vždy kolektívna, praktická činnosť orientovaná na úspech. Bez dosiahnutých a spoločnosťou uznaných úspechov stroskotá každá politika. Treťou súčasťou politiky sú politické inštitúcie a ich manažmenty, medzi ktoré patrí štát, politické strany a záujmové združenia. Politika existuje len ako jednota všetkých týchto troch súčastí, je najdôležitejším systémom vzťahov, ktoré ovplyvňujú spoločenské procesy.

Pri istom zjednodušení možno povedať, že pojem systém znamená celok zložený z jednotlivých elementov, ktoré v dôsledku vzájomných väzieb a závislostí vytvárajú novú kvalitu celku, vyššiu ako jednoduchý súčet jeho častí. Je usporiadaný hierarchicky a elementy, ktoré ho tvoria, možno tiež posudzovať ako systémy nižšieho poriadku. Každý systém existuje v inom prostredí, s ktorým vzájomne pôsobí, vymieňa si s ním energiu i informácie. Vo vzťahu s prostredím sa prejavuje jeho celistvosť, ale aj vnútorná diferencovanosť. Názory na politický systém, jeho štruktúru a manažment sú rôzne. V americkej sociológii sa často stretávame s pojmom „politický režim“, ktorému sa veľa pozornosti dostáva najmä v tzv. politickej sociológii. Rôznorodosť názorov na politický systém je spôsobená tým, že sám politický systém je veľmi rôznorodý, mnohotvárný a mnohoúrovňový. Vplýva na to skutočnosť, že do neho vchádzajú rôzne prvky inštitucionálne, funkcionálne, komunikatívne, záujmové, ktoré sú navzájom prepojené. K tomu samozrejme patria jednotlivci – občania, s ich vlastným politickým statusom, ktorí majú svoje práva, povinnosti a záujmy.

Politický systém sa nepretržite vyvíja, najpruďšie zmeny nastali v minulom storočí. V počiatočnom období jeho vzniku nešlo o závažné zasahovanie politickej moci do ekonomických procesov. Politická moc, ako uvádza Lid'ák (1998, s. 26), sa skôr chápala ako akýsi výhradný „strážca“, ktorého hlavným poslaním bolo zaistiť nerušené fungovanie spoločnosti a rozvoj kapitálu. Mechanizmus politického systému bol orientovaný predovšetkým na realizáciu politických rozhodnutí a na vypracovanie zákonodarstva, ktoré by určovalo vzťahy medzi spoločnosťou, právnickými osobami a občanmi.

Zo sociálneho hľadiska tento politický systém predpokladal vytváranie takej spoločenskej štruktúry, v ktorej veľká väčšina alebo prinajmenšom nižšie vrstvy obyvateľstva budú síce drobnými, ale predsa len vlastníkami výrobných prostriedkov.

Z politického hľadiska sa predpokladalo, že aktivita občanov v spoločenskom živote a v politike bude skôr nízka a potom by riešenie politických otázok zostávalo ako výsada vzdelaných (a teda aj múdrych) občanov – politikov. V súlade s týmto vznikali spočiatku aj hlavné inštitúcie politického systému – politické strany, skôr ako kluby

mocných, vzdelaných a urodzených. Je zrejmé, že od tých čias sa mnohé zmenilo. Predovšetkým prišlo k zásadným posunom k občianskej spoločnosti a politická moc sa rozšírila hlavne do ekonomiky a sociálnych vzťahov.

Pod pojmom ekonomická alebo hospodárska politika vnímame zjednodušene hospodársky systém, ktorý vytvára hmotné prostriedky pre sociálnu politiku. Sociálna politika však môže zase spätne ovplyvniť hospodárstvo. Obidva smery sú základnými rovnocennými prúdmi tzv. vnútroštátnej politiky. Obsahom tejto práce však nie je skúmanie týchto vzťahov, ale správanie sa človeka ako občana - individualitu a súčasne aj tvorcu spoločnosti a systému, podľa ktorého spoločnosť funguje.

1.2 SOCIÁLNA POLITIKA VO VŠEOBECNEJ ROVINE

Zrod sociálnej filozofie súvisí s potrebou vytvárať nové idey stimulujúce rozvoj ľudskosti, nové princípy progresívneho sociálneho usporiadania, ktoré podmieňujú sociálnu funkčnosť hodnotami slobody, spravodlivosti, rovnosti – teda hodnotami, ktoré svojím kvalitatívnym určením bytostne korešpondujú s ideou dobra, dobra ako nikým a ničím nepodmienenej hodnoty, ktorá rámcuje alebo by mala rámcovať ľudské myslenie, cítenie a konanie. Spätosť ľudského individua so spoločnosťou, „vrastenosť“ jeho individuálneho bytia do bytia „sociálneho celku“ (spoločnosti) je práve tým najzložitejším problémom, o reflexiu ktorého sa usiluje sociálna filozofia. Zložitosť vzťahu človek – spoločnosť (a spoločnosť – človek) demonštruje aj množstvo koncepcií sociálnej filozofie a typov sociálnej politiky. Človek sa stáva v mnohých prípadoch subjektom a zároveň i objektom sociálnej politiky, pričom predmetom sú práve jeho vzájomné osobné alebo anonymné vzťahy a skutky. Človek je súčasťou každej inštitúcie a zároveň i tvorcom každého systému.

Hlavné princípy modernej sociálnej politiky, tak ako uvádza väčšina odbornej literatúry, by mali vychádzať z hodnoty a dôstojnosti ľudskej osoby, všeobecného dobra, solidarity, subsidiarity a trvalého rozvoja. Všeobecnou úlohou sociálnej politiky je zabezpečovať ľudí proti rôznym sociálnym rizikám a vyrovnávať nezaslúžené rozdiely. Najvyššou metou, ktorú by sa mala sociálna politika snažiť dosiahnuť je sociálna spravodlivosť v spoločnosti. Túto úlohu plní vtedy, keď vytvára podmienky jednotlivcom i komunitám dosiahnuť to, na čo majú podľa svojej prirodzenosti právo. Sociálnu spravodlivosť možno dosiahnuť len vtedy, keď sa rešpektuje transcendentná dôstojnosť

človeka. Človek predstavuje konečný cieľ spoločnosti, jej neoddeliteľnú súčasť. Takéto chápanie sociálnej politiky hľadá príčiny v konkrétnej sociálnej skutočnosti a chce dosiahnuť nápravu aj odstránením príčin negatívnej skutočnosti. Táto politika je z hľadiska negatívneho vývoja spoločnosti stále aktuálnejšia a verejnosť ju vníma ako aktívnu (perspektívnu) sociálnu politiku.

Sociálna politika môže znamenať teoreticko-vednú disciplínu alebo sociálno-politickú prax (legislatíva, súhrn sociálno-politických zariadení a opatrení). Sociálna politika okrem sociálneho a zdravotného zabezpečenia zahŕňa aj politiku zamestnanosti a vzdelanosti, migračnú politiku a ďalšie odbory ovplyvňujúce kvalitu života celej spoločnosti. Funkcie sociálnej politiky sa vyvíjali postupne, od ochrannej, rozdeľovacej, stimulačnej až po preventívnu.

Od sociálnej politiky však musíme rozlišovať sociálnu prácu, ktorá aplikuje politické rozhodnutia a vedecké poznatky do praxe. Sociálna práca je súčasťou štátom organizovaného a zabezpečovacieho systému redistribúcie pomôcok, financií a služieb. Jej úlohou je uspokojovanie sociálnych potrieb klientov a zaistenie kontroly, prípadne zmeny chovania, ktoré je považované za sociálne problematické alebo deviantné.

A. Žilová (In: Tokárová et al., 2003, s. 35) definuje sociálnu prácu „*ako praktickú činnosť, teda profesionálnu aktivitu, ktorá umožňuje jednotlivcovi, skupinám a komunitám eliminovať a riešiť alebo aspoň zmierniť osobné, skupinové (komunitné) sociálne problémy alebo vplyvy prostredia, ktoré na nich vplyvajú negatívne.*“

Vzťah medzi potrebou sociálnej práce a kvalitou sociálnej politiky je nepriamo úmerný. Čím kvalitnejšia je sociálna politika, tým menšia je potreba sociálnej práce. Ak politický a správny manažment spoločnosti nie je schopný trvalo znižovať potrebu sociálnej práce, chyba môže byť v ňom samom, v občianovi alebo v politickom systéme.

V teoreticko-vedeckej oblasti dosahuje sociálna politika pokrok, no v praktickej oblasti nedokáže stále zabrániť rastu sociálneho zla. Žiaľ, sociálna politika sa stala politickým nástrojom v boji o moc. Čím viac totiž rastie potreba sociálnej práce, tým sú politici žiadanejší, tým viac môžu sľúbiť, tým viac zo spoločného prerozdeliť, čím sa stávajú automaticky v očiach voličov aj lepšími. Sprievodným javom tejto paternalistickej politiky je zvyšovanie občianskej závislosti od štátu, rast pocitu bezmocnosti a celkovej apatie väčšiny spoločnosti k politike. Paternalizmus je hlavná hrozba rozvoja spoločnosti, je to falošná štedrosť, pretože robí z občana neplnoprávny objekt štátneho opatrovateľstva: iba štát vie, čo občan potrebuje, iba štát je schopný mu to zabezpečiť. Štát

prostredníctvom politikov tak požaduje, aby sa občan bez výhrad zveril do jeho rúk a aby sa zriekol svojej suverenity.

Ak pokladáme podľa Strieženca (1999, s. 54) „sociálnu politiku za cieľavedomú činnosť štátu, organizácií, inštitúcií, subjektov, ktorá zabraňuje vzniku príčin sociálnej nerovnováhy, vytvára priestor spolupodieľania sa na vyváženom vývoji jednotlivcov, skupín, komunit a spoločnosti“, tak musíme na základe súčasného patologického vývoja spoločnosti konštatovať, že v postmodernej dobe v rámci globalizácie sveta v sociálnej politike štát ako celok zlyháva. Jediné, čo globalizácia oslobodzuje, sú finančné záujmy, ktoré sa stávajú naprosto imúnne voči zásahom vlád a celkom nezávislé od súhlasu občanov. Ekonomický rast nechráni spoločnosť pred rastom rizík ekologických, ekonomických ani sociálnych. Sú narušené azda všetky doterajšie istoty a samozrejmosti. Rodina, ktorá v neistotách poskytovala posledné útočisko, sa oslabuje. Šíriaca sa bieda ľudí nespojuje, ale izoluje. Slovo kríza sa v spoločnosti vyslovuje čoraz častejšie. Súčasná kríza sa stala predmetom aj tejto práce, ktorá skúma príčiny kto sa ako súčasť celku (štátu) „občan – inštitúcie – systém“ a akou mierou na nej podieľa.

1.3 ĽUDSKÁ BYTOSŤ AKO PREDMET ZÁUJMU SOCIÁLNEJ POLITIKY

Ľudská bytosť je neopakovateľná a aj nevyspytateľná, preto sa nedá vtesnať do žiadneho vzorca. Je to individuálna osobnosť, tvor prírodný (živý) a spoločenský (politický), môže existovať len v reálnom prírodnom a spoločenskom prostredí. Ľudská bytosť je tak ako iné živé bytosti, obklopená rizikami prírodného prostredia. Musí sa však s nimi vyrovnat' svojimi špecifickými spôsobmi. Oproti iným živým bytostiam má vyvinuté isté časti mozgu, je schopná abstraktne myslieť a osvojiť si verbálny jazyk. Doteraz nevyjasnenou otázkou však zostáva ľudské konanie dobra a zla voči prírode a spoločnosti.

1.3.1 Človek – občan

V tejto práci pod pojmom *človek* chápeme ľudskú bytosť z prirodzeného hľadiska ako živú prírodnú bytosť (od narodenia po úmrtie) so všetkými ľudskými právami. V množnom čísle hovoríme o ľuďoch. Všeobecne je za ľudské práva považovaný súbor

zákonov, princípov a požiadaviek, ktoré vyjadrujú postavenie človeka v spoločnosti. Základné ľudské práva zabezpečujú ochranu ľudského života, ochranu ľudskej dôstojnosti a slobodného rozvoja osobnosti.

Zdá sa, že na človeka ako ľudskú bytosť je možné nazerať dvoma spôsobmi: ako na jav vo svete prírody podliehajúci jej zákonu, alebo ako na osobu, ktorá prírodné zákony akýmsi spôsobom prekračuje. Tajomstvom údelu človeka zostáva, že je zároveň determinovaný aj slobodný, je súčasťou prírody a zároveň stojí aj mimo nej v pozícii nadprirodzeného (nadmyslového) morálneho sudcu, hoci sa nevie, ako je to možné.

Anglický filozof Thomas Hobbes (1588 – 1679) si vytýčil úlohu zistiť, prečo ľudia majú obrovské problémy so spolunažívaním. Snažil sa dokázať, že ľudia sa nespoločujú len pre svoju družnosť, ale vždy majú nejaké iné ciele, ktoré sa snažia dosiahnuť. Dokázal si predstaviť usporiadanie spoločnosti, v rámci ktorého by sa ľudia dohodli, že vlastnosti nútiace ich proti sebe bojovať, budú zablokované. Na podporu svojho názoru rozpracoval dve cesty; prvú nazýval cestou rozumu (vedou) a druhú cestu bežnej skúsenosti (rozumnosťou). Výsledkom prvej cesty je logický systém, ktorého každá úroveň je podopretá nižšími úrovňami a ak raz tieto úrovne človek prijme, všetko čo z nich vyplýva prísne logicky, nemožno poprieť. Druhá cesta bežnej skúsenosti vychádza zo skúsenosti každého človeka, nech už je vzdelaný alebo nevzdelaný. Za závažný fakt ľudského spolunažívania pokladal Hobbes emócie, ktoré s človekom hýbu. Emócie ktoré človeka k niečomu vedú a spôsobujú dobrý pocit nazýval „chút'kami – túžbami“ a tie, čo ho odpudzujú označil ako „averzie“. Medzi túžby zaradil chamtivosť i ambicióznosť, pretože obe ho ťahajú k bohatstvu a prednostnému spoločenskému postaveniu. Strach zaradil medzi averzie, pretože človeku prináša nepríjemný pocit – úzkosť. Závažnou príčinou úzkosti je to, že človek nepozná všetko, čo je a čo prinesie budúcnosť. Zaujímavý je Hobbesov spôsob definovania dobra a zla. „Dobro“ je pomenovanie pre každý predmet túžby a „zlo“ je pomenovanie pre predmet, voči ktorému má človek averziu. Predmet, ktorý by bol naozaj dobrý alebo naozaj zlý, neexistuje, keďže iba ľudské túžby alebo averzie určujú, čo ľudia nazývajú dobrým alebo zlým. Tvrdil, že niektoré z averzií a chůtok sú vrodené a niektoré ľudia získavajú skúsenosťou, skúšajú, či sa im páčia alebo nie. V súlade so svojím stanoviskom Hobbes definuje šťastie ako nepretržité úspešné dosahovanie toho, čo človek chce. Podľa neho túžba mať veci a moc nemá konca. Len čo uspokojí jednu túžbu, objaví sa ďalšia, zaniká až smrťou. Problémom zostáva aj fakt, že žiaden človek nemôže s istotou vedieť, čo bude chcieť. (Missner, 2004).

Hobbesov pohľad na človeka nepatrí medzi najláskyplnejšie a najoptimistickejšie výklady ľudskej prirodzenosti, vznikajúce po celé stáročia. Napokon, ak sú ľudia naozaj takí dobrí, odkiaľ sa potom berie ten ťažko riešiteľný a odveký problém sociálneho zla. Ak chceme v tejto práci nájsť riešenie tohto problému, musíme sa pozrieť na človeka detailne a realisticky, len tak odhalíme zdroj ťažkostí, ktoré spoločnosť trápia.

Človeka a veci, ktoré sa ho bytostne týkajú, akiste možno študovať vedecky ako súhrn faktov, vzťahov, príčin a následkov. Niektorí vedci zdôrazňujú, že *„človek sa neustále vyvíja a že môže svoju autonómiu i integritu svojej osobnosti neustále prehlbovať. Musí však zostať „v pohybe“ a naučiť sa prijímať to, čo nemôže zmeniť. Konečným cieľom takého procesu je rozvinuté Ja, ktoré nie je závislé na ostatných. Avšak existuje aj iné poňatie, ktoré kladie oveľa väčší dôraz na formálnu rolu iných ľudí vedomého Ja. Neuvažuje sa o „jadre osobnosti“, ktoré by rozhodovalo o myslení, správaní a cieľoch. Na človeka sa pozerá ako na súbor relatívne odlišných masiek, z ktorých nie je žiadna nadradená inej. Masky sú nasadzované a snímané podľa toho, ako sa mení situácia v spoločnosti. V sociálnej psychológii a sociológii má toto poňatie veľmi významnú pozíciu. Predpokladá, že správanie človeka určuje predovšetkým celkovým kontextom situácie, v ktorej sa práve nachádza a ktorá vyžaduje určitú rolu. Snahy o dosiahnutie integrity vlastnej osobnosti alebo o zachovanie vernosti svojim najhlbším hodnotám a zásadám, sú tu odsunuté na vedľajšiu koľaj“.* (Gardner 1999, s. 271).

Podľa E. C. Kelleyho (In: Nákonečný 2003), ľudské ego pozostáva z akumulovaných skúseností a je vytvárané od začiatku života prostredníctvom jedinečných skúseností a jedinečných snáh na individuálne jedinečnom biologickom základe. Okolo čoho sa vytvára, a čo je tým formujúcim princípom, nie je dané, utvára to sociálny kontakt. Rozhodujúce pre ďalší vývoj ega je jeho obraz vo vedomí subjektu tohto ega: *„Rozhodujúce nie je to, čím sme, ale to, čo si o sebe myslíte“.* Ďalej poukazuje na to, že *„naša kultúra je autoritárska napriek tomu, že žijeme v demokraticky usporiadanom štáte, a preto je obvyklé, že konformita je cestou k dobrému životu, a najlepším spôsobom, ako byť konformný, je sťahovanie sa“* (ustupovanie). Čím je lepšia kvalita života, ktorá je zakúsená, tým lepšie sú uchopené hodnoty a štandardy, ktoré rezonujú z týchto hodnôt. Svoje psychologické Ja pociťujeme prostredníctvom perceptívnych procesov, avšak selektujeme to, čo chceme vnímať. Preto volíme to *„čím je ego živé“*, závisí od toho smer rastu ega.

Mnohí odborníci sa zhodujú v názore, že určenie toho, čo je dobré a zlé, nie je dielom našej nekultivovanej prirodzenosti ani vecou abstraktného rozumu, ale skôr múdrosti a skúsenosti vyplývajúcej zo života a edukácie v konkrétnom spoločenstve. Toto tvrdenie sa opiera o najstarší filozofický systém pochádzajúci z antického Grécka z dôb Sokrata, Platóna a Aristotela. Cnosť sa tu chápe ako trénovaná dispozícia, zdatnosť. Jednotlivé cnosti sa neposudzujú zvlášť, ale tvoria celok v jednote príbehu ľudského života a spoločenstva v rámci prírody. Predpokladá sa, že jednotlivec, spoločenstvá aj zvrchované politické spoločenstvo, sledujú určité dobro. Najvyššie dobro patrí podľa Aristotela práve polis (obec, štát) ako najvyššej forme ľudských spoločenstiev. Pojmy štátu a občianskej spoločnosti u Aristotela klasicky splyývajú (Vergely, 2008).

Pod pojmom *občan* vnímame človeka ako politickú bytosť s občianskymi právami a povinnosťami. Dovŕšením veku dospelosti, spravidla v 18 rokoch, sa človek stáva plnoprávnym občanom. Občan je základným článkom politickej spoločnosti, je jej tvorcom i jej výtvorom zároveň. Ak sa do konkrétnej spoločnosti narodí, hovoríme o jeho vrodenej právach. Ak človeka spoločnosť medzi seba prijme, získaním občianstva, získava aj jej práva a povinnosti. Občan žijúci v určitom štátnom útvere potrebuje, aby štát vymedzil a v súlade s historickým obdobím interpretoval jeho prirodzené práva. Na Slovensku je toto vrodene občianske - politické právo deklarované Ústavou SR, (Zákon č. 460/1992 Zb. článok 2 odst.1), „*Štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom volených zástupcov alebo priamo*“.

V demokratickom svete si občan sám vytvára základ svojho osudu. Je tiež základným prvkom pri tvorbe a kontrole politiky. Svojimi rozhodnutiami vytvára mocenské orgány a voleným výberom preferuje koncepcie fungovania štátu. Vzťah medzi občanom a politikou je permanentne konfliktný, pretože žiadna politika nedokáže uspokojiť záujmy a všetky požiadavky každého občana. Občan by si mal neustále uvedomovať, že on je základom existencie politiky, že politici sú tu kvôli nemu, a nie naopak. Demokratický štát by mal sústavne konať pod tlakom občana. O vzťahu medzi občanom a štátom môžeme povedať, že je taký, aký si občan vynúti. Doteraz najvýraznejším úspechom občana vo vzťahu k štátu je vytvorenie *Občianskej spoločnosti*. Jej podstatou je, že poskytuje občanom formou práva rovnaké príležitosti, aby prejavili svoju individualitu.

Na základe tradícií a aktuálneho stavu spoločnosti si verejnosť vytvára svoj model ideálneho občana ako súhrn pozitívnych vlastností, ktoré by mal mať človek žijúci v danej

spoločnosti. Tento model sa zvyčajne nazýva „slušný alebo lepší človek“. V demokratickej a občianskej spoločnosti sa očakáva, že tými najlepšimi by mali byť práve tí vzdelaní občania, ktorí občanov zastupujú, spoločnosť riadia a sú širokou verejnosťou vnímaní ako tzv. verejní činitelia.

1.3.2 Verejný činiteľ

Verejný činiteľ je základným článkom manažmentu spoločnosti. Pod pojmom manažment spoločnosti chápeme v tejto práci súbor občanov a inštitúcií podieľajúcich sa na verejnej moci. Pre status verejného činiteľa musia byť zároveň splnené viaceré legislatívne podmienky. Prvou podmienkou je ustanovenie osoby voľbou, vymenovaním, alebo poverením do funkcie, aby plnil úlohy spoločnosti a štátu. Ďalšou podmienkou je, že sa verejný činiteľ podieľa na plnení úloh spoločnosti a štátu a využíva pritom právomoc, ktorá mu bola zverená zákonom v rámci zodpovednosti za plnenie týchto úloh. Postavenie a povinnosti verejného činiteľa a jeho činnosť sú upravené v mnohých zákonoch a vykonávacích právnych predpisoch.

Na účely Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. sú verejnými činiteľmi:

- prezident SR, poslanec NRSR, poslanec EP,
- člen vlády, sudca ÚSSR, sudca, prokurátor,
- iná osoba zastávajúca funkciu v orgáne verejnej moci,
- osoba v služobnom pomere,
- príslušník ozbrojených síl,
- starosta, predseda VÚC, poslanec orgánu územnej samosprávy,
- štátny zamestnanec alebo zamestnanec orgánu štátnej správy, územnej samosprávy alebo iného štátneho orgánu,
- osoba vykonávajúca pôsobnosť v rámci právnickej osoby, ktorej zákon zveruje právomoc rozhodovať v oblasti verejnej správy,
- notár, súdny exekútor,
- člen lesnej stráže, vodnej stráže, rybárskej stráže, poľovnickej stráže, stráže prírody.

Činnosť a rozhodovanie verejných činiteľov sa bezprostredne spája s dodržiavaním zákonnosti, práv a záujmov občanov. Verejný činiteľ môže v služobnom pomere konať len v zmysle zákona a niektorí i podľa vlastnej cti a svedomia v zmysle sľubu, ktorý pri preberaní verejnej funkcie podľa Ústavy (Zákon č. 460/1992 Zb. čl. 75, 104, 112) zložili;

„Sľubujem na svoju česť a svedomie vernosť Slovenskej republike.... Svoje povinnosti budem vykonávať v záujme občanov a zachovávať a obhajovať ústavu a ostatné zákony.“

S činnosťou verejných činiteľov sa však od nepamäti spája aj korupcia a zneužívanie verejnej moci. Korupcia predstavuje jedno z najväčších nebezpečenstiev, ktorému musia čeliť štáty v záujme zachovania bezpečnosti, stability a ekonomického rozvoja. Korupcia ohrozuje právny štát, demokraciu a ľudské práva, narúša hospodársku súťaž, brzdí hospodársky rozvoj, ohrozuje stabilitu demokratických inštitúcií a podkopáva morálne základy spoločnosti. Slovensko má veľký problém s korupciou. Potvrdzujú to i neustále medializované kauzy, vlastné protikorupčné opatrenia vlády a hodnotenia medzinárodných inštitúcií.

V súvislosti s Národným programom boja proti korupcii vláda SR prijala uznesenie č. 323 zo 4. apríla 2007 k návrhu presadzovania štátnej politiky boja proti korupcii, ktorým uložila predsedovi vlády SR vytvoriť pracovnú skupinu k aktualizácii Národného programu boja proti korupcii. Aj napriek týmto opatreniam korupcia na Slovensku v roku 2009 oproti roku 2008 vzrástla. V hodnotení medzinárodnej organizácie Transparency International v celosvetovom rebríčku 180 krajín Slovensko kleslo v roku 2009 na 56. priečku z minuloročného 52. miesta. V indexe vnímania korupcie sa Slovensko zlepšovalo od roku 2004, no v roku 2009 na desaťdielnej stupnici pokleslo na 4,5 bodu z vlaňajších 5,0 bodu. Nula na rebríčku pritom označuje štát s vysokou mierou korupcie, desiatka zas krajinu takmer bez korupcie (Transparency International SK, 2010).

Bežní občania hrajú v boji proti korupcii dôležitú úlohu, no šíreniu korupcie budú môcť zamedziť jedine vtedy, keď sa verejná moc dostane pod občiansku kontrolu a verejná mienka prestane považovať neoficiálne platby za niečo normálne. Musíme však pripustiť, že predstavitelia verejnej moci nemôžu od občanov očakávať, že budú hrať v boji proti korupcii hlavnú úlohu, pokiaľ im neumožnia konštituovať samu verejnú moc prostredníctvom priamo volených verejných zástupcov, ktorí by potom túto verejnú moc mohli aj priamo kontrolovať a v prípade potreby predstaviteľov moci – verejných činiteľov aj odvolávať. Miera korupcie vždy závisí od kvality demokracie, je aj mierou občianskej absencie na verejnej moci a tiež mierou absencie občianskej kontroly verejnej moci.

2 POLITICKÝ SYSTÉM ŠTÁTU

Politický systém môžeme definovať ako systém vzťahov, činov, ideí, inštitútov a subjektov politiky spojených s formovaním a praktickým uskutočňovaním politiky. Podľa politickej štruktúry spoločnosti a vzťahov medzi občanmi a orgánmi štátnej moci rozlišujeme štáty s demokratickou a nedemokratickou formou vlády. Nedemokratické formy vlády sa vyznačujú tým, že niektorá z jej zložiek má také významné a výsostné postavenie, že všetky ostatné zložky spoločnosti môžu len viac alebo menej tvorivo vykonávať záujem vládnucej a rozhodujúcej zložky systému.

2.1 DEMOKRACIA

Demokracia má svoju históriu, ktorá siaha až k antickej gréckej „polis“ a pokračuje cez Veľkú listinu slobôd (Magna charta libertatum), Vyhlásenie nezávislosti USA, Francúzku revolúciu až po rozšírenie do Afriky a Ázie po druhej svetovej vojne a do krajín strednej a východnej Európy v súčasnosti. Demokracia sa zakladá na filozofii, podľa ktorej každý človek disponuje základnými vrozenými právami, ktoré mu umožňujú spravodlivo sa podieľať na politickom ako aj na sociálno-ekonomickom rozvoji a na jeho výdobytkoch.

Podľa autorov štúdie Priama demokracia – fakty a argumenty k zavedeniu občianskej iniciatívy a referenda J.Verhulsa a A.Nijboera (2007) v demokratickom systéme by mali platiť vždy štyri zásady:

- 1) Zásada rovnosti, predstavuje základ demokracie, všetci dospelí členovia spoločenstva sa môžu zúčastniť na verejnom rozhodovaní a majú rovnakú váhu v rozhodovaní. Každý hlas dospeljej osoby má teda rovnakú váhu.
- 2) Právo na iniciatívu, znamená, že každý člen spoločnosti má rovnaké právo na predloženie návrhov. Toto právo nie je nič iné, než aplikácia princípu rovnosti.
- 3) Pravidlo väčšiny je „pravzorom demokracie“, je dôsledkom zásady rovnosti, pretože jednomyseľnosť je obyčajne nedosiahnuteľná.
- 4) Mandátové pravidlo je vnímané ako splnomocnenie pre hlasujúcich od tých, čo sa na hlasovaní nezúčastnia.

R. Dahl v diele „O demokracii“ (2001) konštatuje, moderná demokracia vychádza z predpokladu, že ku všetkým svojprávnym členom spoločnosti je nutné pristupovať tak,

ako keby boli úplne rovnako spôsobilí podieľať sa na procese verejného rozhodovania. Aj keď je ich postavenie v iných oblastiach života akékoľvek, pokiaľ ide o systém vládnutia, musia sa v spoločnosti všetci za politicky rovných považovať. Práva, ktoré sú neodmysliteľnou súčasťou demokracie, musia byť občanom aj skutočne dostupné. Logika rovnosti však stále naráža na surovú skutočnosť nerovnosti.

Dnes všetky definície demokracie sa zhodujú v názore, že je to jediné politické zriadenie dôstojné človeka, že je to forma politického systému, v ktorom sa občan stáva aktívnym subjektom a nielen pasívnym objektom vlády.

Tak ako uvádza Lidák (1998, s. 78); „*V politológii rozlišujeme dva rozličné demokratické princípy:*

- *ľud rozhoduje o politických otázkach sám, cestou ľudového hlasovania (petícia, referendum);*
- *ľud rozhoduje vo voľbách o tom, kto bude riadiť spoločnosť, kto bude zákonodarcom.*

Týmito princípmi sa charakterizuje priama a zastupiteľská demokracia“. V odbornej literatúre sa tiež používajú termíny participatívna a reprezentatívna demokracia

2.1.1 Priama demokracia

V priamej demokracii existuje skrytá sila, ktorá neustále uniká väčšinovej spoločnosti. Na jej princípe fungovali mestské štáty už v 5. storočí p. n. l. v antickom Grécku. Prvá demokratická ústava bola prijatá v r. 508 p. n. l. v Aténach (King, s. 11). Aténčania dávali prednosť demokracii, ktorá pochádza z ľudu, je uskutočňovaná ľuďom a je určená pre ľud. Atény spolu s niekoľkými ďalšími mestskými štátmi stáli v čele začiatku úžasného rozkvetu našej západoeurópskej civilizácie. Verili v demokraciu slobodných ľudí, no nie ešte v rovnosť všetkých. V týchto štátoch rozhodovali slobodní občania priamo a nie cez sprostredkovateľov, ako je to bežné v súčasnej demokracii. Každý slobodný občan bol spoluúčastníkom verejnej moci, na verejných priestranstvách (Agora) mal právo podať návrh alebo o predloženom návrhu rozhodovať. Tu vznikali už prvé sociálne koncepcie, neboli však až tak dopracované, aby sa zaoberali aj občanmi, ktorí potrebovali pomoc. Základnými nástrojmi priamej demokracie je petícia a referendum. Petícia vyjadruje právo na iniciatívu podať občiansky návrh. Referendum vyjadruje právo o predloženom návrhu rozhodovať.

Jedna z krajín, v ktorej je možné v súčasnosti študovať pozitívny vplyv priamej demokracie na sociálny kapitál, je Švajčiarsko. J. Verhulst a A. Nijboer uvádza, že *„v súčasnosti je Švajčiarsko jedinou krajinou, s výnimkou malého kniežactva Lichtenštajnsko, ktorá má prepracovaný systém priamej demokracie na celoštátnej úrovni. Podobný systém priameho rozhodovania občanmi existuje iba v niektorých štátoch Spojených štátov amerických; typickým príkladom je Kalifornia. V Spojených štátoch však neexistuje žiadna priama demokracia na federálnej úrovni.“*

Priama demokracia vo Švajčiarsku pochádza z viacerých zdrojov. Po prvé, v oblasti, ktorá je dnes Švajčiarskom, existovala tradícia miestnych a kantonálnych verejných zhromaždení, na ktorých sa mužskí občania každoročne stretávali na tržnom námestí, aby prijali najdôležitejšie rozhodnutia. Táto tradícia siaha najmenej do 13. storočia. Po druhé, bol tu vplyv cudzích revolúcií. Prvé celonárodné referendum o novej ústave sa konalo v roku 1802 za protektorátu Francúzov. Tretím faktorom boli nové politické hnutia. V prvej polovici 19. storočia to boli najmä „radikálni“ liberáli, ktorí neverili, že zastupiteľská demokracia je dostatočná a rozšírili používanie referenda vo Švajčiarsku. Socialisti zohrali významnú úlohu v Demokratickom hnutí, ktoré od roku 1860 agitovalo za ďalšie rozšírenie práv priamej demokracie vo Švajčiarsku. Záväzné referendum ľudovej iniciatívy, v ktorom môžu občania iniciovať referendum o otázkach, ktoré sami vypracovali, sa prvýkrát konalo v kantóne Zürich v roku 1869. Ľudová iniciatíva je základným kameňom priamej demokracie, ona aktívne určuje politickú agendu. Švajčiarsko neorganizuje referendá, ktoré navrhol parlament alebo vlády – známe aj ako plebiscity. Vo Švajčiarsku sú referendá buď predpísané ústavou, alebo iniciované občanmi využívajúcimi metódu zberu podpisov.

S rastúcim počtom referend, ktoré sa konajú v Európe, najčastejšou medzinárodne používanou formou je, žiaľ, stále plebiscit. Ide o všeobecne nezáväzné „referendá“, ktoré navrhujú politici, ktorí sú pri moci, s cieľom dať svojej politike mimoriadnu legitimitu alebo preto, že koalície alebo strany majú vnútorné nezhody. Pravidlá hry sú často prispôbené konkrétnemu prípadu spôsobom, ktorý sa pre politikov v danom momente zdá byť najvhodnejší. Toto má veľmi málo spoločného so skutočnou priamou demokraciou (Verhulst. - Nijboer, 2007).

Priama demokracia rozvíja a podporuje pozitívne osobné vlastnosti, úctu k iným, sebaúctu, pozitívny vzťah k rodine, obci, štátu a celkový zmysel jedinca pre zodpovednosť.

Priama demokracia má nepochybne svoje medze v počte zúčastnených, je účinná len pri maximálnej občianskej angažovanosti a znalosti problematiky, o ktorej sa rozhoduje. Podľa nášho názoru, jej ideálne využitie v súčasnosti by bolo pri konštituovaní orgánov samosprávy a pri dôležitých zásadných celospoločensky dlhodobých rozhodnutiach.

2.1.2 Zastupiteľská demokracia

Súčasná prostá pluralitná demokracia je v podstate odpoveďou na žiadosti spred vyše dvesto rokmi. Najväčšiu zásluhu na rozvinutí teórie tejto zastupiteľskej demokracie má pravdepodobne diskusia medzi francúzskymi osvietenými filozofmi v 2. polovici 18. a 1. polovičke 19. storočia. Najznámejší z nich, J. Rousseau, uznával len priamu, participačnú demokraciu, pretože len čo ľudia dovoľia, aby ich iní zastupovali, strácajú slobodu. Upozorňoval, že vláda tzv. zástupcov väčšiny môže predstavovať záujmy nejakej frakcie a nie celku. Zostával verným obhajcom klasickej priamej demokracie, avšak ani on nemohol pri úvahe o veľkých spoločnostiach (štátoch) vylúčiť reprezentatívnu zložku, preto trval na inštitúcii imperatívneho mandátu, keď je poslanec priamym poverencom a tlmočníkom svojich voličov, riadi sa ich pokynmi, je im zodpovedný i nimi aj odvolateľný. V súčasných demokraciách sa zväčša tento princíp nedodržiava, dôraz sa kladie na autonómiu poslancov, ktorú zaručuje tzv. voľný (nezáväzný) mandát, keď sa poslanec zodpovedá nielen voličom, ale tiež aj vlastnému svedomiu.

2.2 KRÍZA SÚČASTNEJ ZASTUPITEĽSKEJ DEMOKRACIE

Už v roku 1986 publikoval nemecký sociológ Ulrich Beck (In: Keller. – Novotný, 2008) knihu názvom „Riziková spoločnosť“ s podtitulom Na ceste k inej modernite. Jej základnou tézou je, že moderná spoločnosť ohrozuje seba samú a robí tak svojím bežným, rutinným, každodenným fungovaním. Táto spoločnosť je stále bezmocnejšia a bezradnejšia k rizikám, ktoré svojím normálnym chodom sama vyvoláva. Konštatoval, že moderné riziká sú neviditeľné, ťažko vnímateľné a odhaliteľné našimi vrozenými zmyslami a zároveň poukázal na fakt, že na normalizácii rizík sa podieľa i úradná moc.

Jeho názory následne potvrdili i výsledky prieskumov uvedené v publikácii J. Vehulsta a A. Nijeboera (2007, s. 8, 9.); „populácia väčšiny európskych štátov zistila, že rozhodovanie je vykonávané s málo demokracie a vo všeobecnosti stratila dôveru

v demokratickú podstatu inštitúcií. V roku 2002 Gallupov ústav zorganizoval obrovský výskum o stupni dôvery voči 17 spoločenským inštitúciám – od armády a odborov po parlament a nadnárodné spoločnosti. Zahŕňalo 36 000 opýtaných zo 47 krajín. Zo všetkých inštitúcií sa ukázali parlamenty ako najmenej dôveryhodné: priemerne 51 % opýtaných malo malú alebo žiadnu dôveru, kým 38 % malo umiernenú až vysokú dôveru (De Witte Werf, jar 2003, str. 11). V roku 2004 medzinárodná inštitúcia na sledovanie korupcie Transparency International zorganizovala podobný prieskum v 62 krajinách. Nie menej než 50 000 ľudí sa opýtala, ktoré spoločenské organizácie pokladajú za slušné a ktoré za najviac skorumpované. Politické strany boli pokladané za najviac skorumpované; v 36 zo 62 krajín boli na vrchole tohto zoznamu spolu s parlamentmi na druhom mieste (denník *Rotterdams Dagblad*, 10. december 2004). Šetrenie SOFRES v roku 2003 zistilo, že 90 % Francúzov si je istých, že nemajú absolútne žiadny vplyv na rozhodovanie v štáte; 76 % si toto tiež myslí o miestnej politike (*Lire la politique*, 12. marec 2003). Politológ Karl-Rudolf Korte to komentuje; „Pod povrchom vzniká silná búrka. Toto je viac než tradičná strata záujmu o politiku a o politické strany. Ľudia teraz pohŕdajú svojimi oficiálnymi zástupcami“ (*Reader's Digest Online*, 10. august 2005).

Podľa R. Dahla (2001), by sme si nemali myslieť, že tento proces postupnej straty dôvery môže byť naveky. Vláda, ktorá stratila dôveru väčšiny obyvateľov, de facto už stratila svoju legitimitu. V každej demokratickej krajine existuje priepasť medzi demokraciou skutočnou a ideálnou. Toto je pre nás určitou výzvou – nájsť spôsoby, ako urobiť „demokratické“ krajiny ešte demokratickejšími.

Toto je len niekoľko odborných názorov, ktoré potvrdzujú že tradičné politické strany s kolektívnou zodpovednosťou už nedokážu vytvoriť také zodpovedné vlády, ktoré by dokázali obhájiť záujmy väčšinovej spoločnosti pred tržným fundamentalizmom.

Aj súčasný stav Slovenskej spoločnosti a následky celosvetovej krízy jednoznačne dokazujú, že dnešná zastupiteľská demokracia manažovaná straníckymi a mocenskými elitami nie je to, čo väčšinová slovenská spoločnosť od demokratizačného procesu očakávala. Namiesto deklarovanej blahobytnej spoločnosti vznikla väčšinová spoločnosť chudoby. Korupcia, klientelizmus a šíriaca sa bieda ľudí nespojuje, ale izoluje.

Vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že sa inštitucionálne za posledných 20 rokov na Slovensku demokracia prehĺbila. Máme už demokratické inštitúcie, slobodné voľby, nezávislú tlač, legislatívou garantovaný tretí občiansky sektor. Dosiahli sme už formálne takmer všetko, čo by malo podľa logiky podporovať zvyšovanie kvality života

demokratickej spoločnosti. Realita je však iná, je podobná situácii po vzniku I. ČSR v roku 1918, ktorú Masaryk komentoval presláveným bonmotom „o demokracii bez demokratov“.

Ak politický a mocenský manažment nie je schopný trvalo znižovať potrebu sociálnej práce, chyba môže byť len v ňom samom alebo v nedokonalom systéme. Keďže manažmenty - vlády sa spravidla po každých voľbách menia a potreby sociálnej práce neustále narastajú, je potrebné podľa nášho názoru hľadať chybu v zlom politickom a volebnom systéme.

V súčasnej slovenskej pluralistickej parlamentnej a zastupiteľskej demokracii nemajú poslanci ani imperatívny (záväzný) ani tzv. voľný (nezáväzný) mandát. Imperatívny mandát nemôžu mať preto, že nie sú priamo volení vo svojich vlastných obvodoch - nemajú sa ani komu zodpovedať. Voľný mandát zodpovedajúci svojmu svedomiu nemôžu mať preto, lebo im ho upiera politická strana, ktorá ich na kandidátnu listinu navrhovala. Súčasný pluralitný demokratický systém už nie je garantom zvyšovania kvality života väčšinovej spoločnosti, pretože obsahuje charakteristické prvky partokracie.

Partokracia pejoratívne nazývaná vláda politických strán, má totiž mnoho podôb a žiadna nie je normatívne spojená s fungovaním parlamentnej demokracie. Dokonalý prípad vlády strán nastáva, keď sú všetci členovia vlády nominovaní a kontrolovaní výlučne stranami, ktoré ich nominovali. Vláda strán je tak analytický termín opisujúci vzťah medzi stranami a výkonnou mocou, v ktorom strany používajú vládu na realizáciu vlastných politických cieľov. Podľa nášho názoru, zrastanie strán so štátom je pliaga, ktorá iste škodí demokracii i celej spoločnosti.

Vzhľadom na to, že systém parlamentných volieb je založený na propagande za účelom získania hlasov, je to systém v pravom zmysle slova demagogický. Chudobní ľudia nemôžu viesť volebnú kampaň a preto ten, kto v partokratickom systéme vyjde z volieb ako víťaz, sú vždy výlučne bohatí. Strany a voľby sa stali nástrojmi pre bohatých na získanie verejnej moci. Ľud v takýchto partokratických systémoch je korisťou, o ktorú sa bojuje, koho mocní a bohatí ohlupujú a využívajú prostredníctvom politických nástrojov v boji o moc.

Taliansky ekonóm a sociológ V. Pareto (In: Keller - Novotný, 2008, s. 94) vo svojej teórii kolobehu elít vyjadruje že; *„Každá spoločnosť je ovládaná mocenskou elitou, ktorá samu seba vydáva za vzor všetkých cností. Žiadnej revolúcii sa nikdy nepodarilo toto rozdelenie na elitu a ovládaných zrušiť. Vždy len nahradili starých vládcov novými. Vládnuca elita býva pri moci tak dlho, pokiaľ ostáva otvorená tým dolu a najschopnejším*

zo svojich kritikov prijíma do svojich radov. Tým ich dokonale korumpuje a prestávajú byť pre ňu nebezpeční.“

Z tohto vychádza, že aj parlamenty sa stali nástrojom na uchvátenie ľudovej moci a jej monopolizácie pre bohatých. A tak vidíme, že panujúca tradičná partokratická demokracia vybaví člena parlamentu posvätnosťou a imunitou voči zákonu práva, zatiaľ čo to isté je ľudu znemožnené. Z tieňa takýchto partokratických parlamentov vzišli v 20. storočí najtyranskejšie diktatúry, aké poznal svet; fašizmus, nacizmus a komunizmus.

2.3 OBČIANSKA SAMOSPRÁVA AKO ALTERNATÍVNY NÁSTROJ RIEŠENIA KRÍZY

A. Müller, politológ českého pôvodu pôsobiaci v Nemecku, definuje demokraciu nasledovne: „Demokracia je proces ďalšej emancipácie spoločnosti, hľadanie stále nových spôsobov a metód plodného spolurozhodovania všetkých o všetkom“. (Müller, In: Lid'ák, 1998. s.78).

Občianska samospráva je práve takýmto novým typom modernej demokracie. Rovnako by sme ju mohli nazvať „Samosprávnou demokraciou“ alebo „Demokratickou samosprávou“. Pojem demokracia sa však za posledné storočie medzi laickou verejnosťou zásluhou politických strán natoľko sprofanoval, že termín „Občianska samospráva“ viac vystihuje nový politický systém pre občiansku spoločnosť.

Idea Občianskej samosprávy vychádza zo základných premís antickej klasickej demokracie, známej pod pojmom Priama demokracia, z humanizmu ako základnej hodnoty občianskej spoločnosti a aj zo znenia čl. 2. Ústavy SR: „Štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo.“

Navrhnutý systém „Občianskej samosprávy“ je charakteristický svojím líniovým (priamym, zoštíhleným) manažmentom. Na každom organizačnom stupni verejnej správy (miestna a regionálna samospráva, štát, EÚ) pôsobia dva nezávislé orgány (zastupiteľský, výkonný), ktoré sú konštituované priamou voľbou väčšinovým systémom vo vlastných volebných obvodoch. Volič volí jedným hlasom zástupcu do výkonného orgánu, druhým hlasom do zastupiteľského respektíve zákonodarného orgánu. Kontrolná funkcia je vo veľkej miere ponechaná občanom alebo ju vykonáva kandidát, ktorý sa umiestnil na voľbách do výkonného orgánu na druhom mieste. Uznesenia zastupiteľských orgánov sú

prijímané väčšinovým počtom prítomných hlasov a bodov, ktoré vyjadrujú počet zastupujúcich občanov.

System občianskej samosprávy okrem efektivity, zavádza do systému verejnej správy kontinuitu a do celej spoločnosti princíp osobnej zodpovednosti, ktorý v nej doteraz chýba, či už na strane občianskej alebo inštitucionálnej. Absencia princípu osobnej zodpovednosti v demokratickej spoločnosti spôsobuje hlavne stratu identity, občiansku pasivitu a problém odcudzenia. Predpokladáme, že občan pri svojom rozhodovaní sa bude správať zodpovedne a bude hľadať pre seba lepšieho zástupcu, ako je on sám. Tento systém volieb podporuje občiansku iniciatívu a kreativitu, pocit vlastného uvedomenia zodpovednosti za správu vecí verejných, ale aj za seba. Občan sa tak bude identifikovať s danou komunitou, v ktorej žije, prostredníctvom svojich konkrétnych zástupcov, od miestnej časti v obci, cez obec, okres, región, štát až po Európsku úniu. Svoje potreby a problémy bude mať príležitosť riešiť už s konkrétnou osobou – zástupcom vždy na úrovni, kde vznikajú. Z hľadiska socializácie spoločnosti je prínos nevyčísľiteľný. Dá sa takmer s istotou predpokladať, že systém občianskej samosprávy bude znižovať korupciu a zabraňovať polarizácii spoločnosti z hľadiska ideologického, náboženského alebo národnostného a približovať spoločnosť k ideálu sociálnej spravodlivosti. Cieľom volieb v občianskej samospráve sa tak nestane boj o získanie politickej moci, ale snaha o konštituovanie čo najlepšieho manažmentu, zloženého z verejne akceptovaných osobností. Obsahom navrhovaného reformného procesu je;

- zavedenie absolútneho väčšinového volebného systému,
- reforma parlamentu, vytvorenie II. komory,
- vytvorenie líniového manažmentu samosprávnej demokracie.

Reforma volebného systému v občianskej samospráve má zaviesť absolútny väčšinový volebný systém pri zabezpečení rovnakých zásad na všetkých úrovniach verejnej správy;

- zostavenie kandidátnych listín za rovnakých podmienok pre všetkých kandidátov,
- jednomandátové volebné obvody a väčšinový volebný systém,
- jeden volič jeden hlas,
- hodnota hlasu poslanca je daná počtom voličov, ktorých zastupuje,
- poslanec je odvolateľný petíciou s väčším počtom hlasov, ako získal vo voľbách.

Volič pri voľbách obdrží dva hlasovacie lístky, jeden pre voľbu zástupcu do výkonného orgánu (starosta, primátor, predseda VUC, politická strana do I. komory parlamentu),

druhý hlasovací lístok pre svojho zástupcu do zastupiteľského orgánu (poslanec obce, mesta, II. komory parlamentu).

Reforma parlamentu obsahuje vytvorenie I a II. komory parlamentu, spolu do 130 poslancov.

I. komora sa skladá z 50 zástupcov politických strán, volebných pomerným systémom v celoštátnom obvode. Kompetencie: zostavuje vládu, schvaľuje vládny program a ročné rozpočty, legislatívna činnosť.

II. komora sa skladá zo zástupcov volených väčšinovým systémom v jednomandátových obvodoch – okresoch. Kompetencie: regionálna politika, kontrolná činnosť vlády, schvaľuje vládny program a ročné rozpočty, legislatívna činnosť.

Líniový manažment občianskej samosprávy podľa nášho názoru bude garantovať:

- kontinuitu a efektívnosť výkonu verejnej moci za účasti občianskej kontroly;
- nezávislosť výkonu legislatívnej, výkonnej a kontrolnej, resp. súdnej moci;
- zabránenie zneužitia verejnej moci, obmedzeniu korupcie a klientelizmu.

Miestna samospráva

Zastupiteľský orgán: Poslanec, samostatný obvod

- Obec, mesto si stanoví počet poslaneckých obvodov, minimum 3

Výkonný orgán: Starosta – primátor, volebný obvod obec, mesto

Kontrolný orgán: Kontrolór obce, mesta, sa stáva nasledujúci kandidát na starostu podľa poradia počtu získaných klasov vo voľbách

Regionálna samospráva

Zastupiteľský orgán: Regionálne zastupiteľstvo je zložené zo starostov a primátorov

Výkonný orgán: Predseda VÚC – župan, volebný obvod VÚC

Kontrolný orgán: Kontrolórom VÚC - sa stáva nasledujúci kandidát na župana podľa poradia počtu získaných hlasov vo voľbách

Štátna samospráva SR

Zastupiteľský a zákonodarný orgán: II. komora parlamentu, 78 poslancov

- Volebným obvodom je okres,

- Predsedom II. komory sa stáva zástupca s najväčším počtom získaných hlasov

- Podpredsedom II. komory sa stáva zástupca s druhým najväčším počtom hlasov

- Predsedov a členov výborov si volia poslanci z pomedzi seba

Vláda - Výkonný a legislatívny orgán: I. komora parlamentu (50členov)

- Volebným obvodom je štát, kandidátky zostavujú politické strany
  - Volič volí jedného zástupcu na kandidátke politickej strany
  - Počet poslancov politických strán v parlamente je daný pomerným podielom hlasov
  - Poradie poslancov jednotlivých politických strán je dané poradím počtu získaných hlasov
  - Poslanec je odvolateľný uznesením najvyššieho orgánu materskej strany
  - Predsedu vlády určuje a vládu zostavuje strana, ktorá má v parlamente najviac zástupcov
- Kontrolný orgán:* Zástupca najsilnejšej opozičnej strany v parlamente

Rozvoj občianskej spoločnosti spočíva hlavne v rozšírení možností voľby pre ľudí. A preto aj priama voľba manažmentu občianskej samosprávy väčšinovým systémom v jednomandátových obvodoch je podľa nášho názoru jedinou správnu cestou k decentralizácii politickej moci súčasných verejných inštitúcií a zároveň i efektívne východisko z celospoločenskej krízy. Tento názor potvrdzuje aj jedna z myšlienok bojovníka za občiansku spoločnosť v komunistickom Rusku A. Sacharova, ktorú vyslovil pri preberaní Nobelovej ceny: „*Potrebné sú reformy, nie revolúcie. Ľudská spoločnosť potrebuje intelektuálnu slobodu – slobodu získavania a šírenia informácie, slobodu nezaujatého a nebojácneho diskutovania, slobodu od nátlakov a predsudkov.*“ (Sacharov, In: Strinka, s. 101).

3 INŠTITÚCIE – FUNDAMENTÁLNE PRVKY POLITICKÉHO SYSTÉMU

Najdôležitejšími politickými subjektami v občianskej spoločnosti sú občan a štát. Štát vykonáva svoju moc prostredníctvom inštitúcií a jej zamestnancov, ľudovo nazývaných byrokraciou, ktorej podstatnú časť tvoria práve verejní činitelia. Vo všeobecnosti hovoríme o verejnom manažmente. Politickou podmienkou fungovania právneho štátu je spoločenský súhlas – konsenzus medzi občanmi a štátom. Spoločenský konsenzus nie je však prejavom politického „betónovania“ reálneho stavu, a preto právny štát musí garantovať vždy aj šancu na zmenu.

3.1 VEREJNÁ MOC

Verejnou mocou nazývame zvrchovaný mechanizmus, ktorý spravuje vývoj na určitom území. Podľa R. Tótha (2004, s. 31), „*V demokratickom režime majú pojmy verejná, štátna a politická moc rovnaký význam, sú identické. V nedemokratickom režime má štátna moc nielen politickú, ale aj duchovnú (náboženskú) a ekonomickú moc.*“ Hodnota demokracie v občianskej spoločnosti je daná spôsobom, akým verejné inštitúcie uplatňujú moc, a akým spôsobom sú tieto inštitúcie konštituované.

Vznikom občianskej spoločnosti sa totálna zvrchovanosť štátu zmenila na podmienenú. Táto podmienenosť spočíva v tom, že štát na svojom území ostáva zvrchovanou inštitúciou, teda neexistuje iná inštitúcia, osoby či skupiny osôb, ktorým by bol podriadený. Činnosť štátu však zároveň podmieňujú rozhodnutia všeobecnej vôle občanov. Všeobecná vôľa občanov sa prejavuje najmä v procese volieb, v referende, ale aj realizáciou občianskych práv a slobôd. Táto podmienená zvrchovanosť neobmedzuje práva štátu vo výkone jeho funkcií, ale obmedzuje štát v manipulovaní so svojimi občanmi. Preto sú potrebné zákony, aby občana pred štátom chránili. Rozhodnutia štátu sú pre všetkých občanov záväzné, občan má však možnosť ústavnými spôsobmi (voľby, štrajk, petícia) ovplyvňovať správanie štátu. Štátni reprezentanti – verejní činitelia, ktorí ignorujú prirodzené práva a všeobecnú vôľu občanov, obmedzujú občiansku demokraciu, a tým aj kvalitu občianskej spoločnosti.

Anglický politológ Harold J. Laski (In:Tóth, 2004, s. 15) vo vzťahu štátu a občana videl protirečivú podmienenosť: „*občan vo voľbách určuje zloženie parlamentu a vládu*

štátu, zatiaľ čo štát zákonmi limituje aktivity občana. Štát pokladal za nástroj, ktorý si vytvárajú sami občania, aby jeho prostredníctvom stanovili pravidlá vzájomného správania sa“.

Verejnú moc v štáte môžeme charakterizovať aj tak, že ide o moc, pre ktorú je špecifické autoritatívne pôsobenie na spoločenské vzťahy v rámci štátu, ktoré sú právne regulované, ide teda o legitímnu právom sankcionovanú schopnosť ovplyvňovať jednotlivé subjekty nezávisle od ich vôle. Pre túto moc je charakteristické, že ňou nedisponuje len štát, ale i iné subjekty vykonávajúce prostredníctvom práva správu verejných záležitostí. Postatou horizontálnej deľby verejnej moci je rozdelenie centra moci na tri zložky: zákonodarnú (legislatívnu), výkonnú (exekutívu) a súdnu.

Parlament je najvyššou inštitúciou zákonodarnej moci. Cieľom zákonodarnej moci je určiť normy správania sa všetkého, čo sa nachádza na území štátu (obyvateľov, inštitúcií, organizácií, aj samotného štátu). Zákonodarná moc má právo ustanovovať, kontrolovať a odvolávať exekutívu a ustanovovať súdnu moc. V demokratických systémoch vzniká voľbou všetkých občanov. Aby záujmy občanov a regiónov čo najlepšie prenikli do zákonodarného zboru, vznikol v niektorých moderných demokraciách aj dvojkomorový parlament. Druhú komoru spravidla volia územné orgány štátnej moci, demokratickejšia je však priama voľba voličmi. Takto je rozdelený parlament vo väčších demokratických štátoch: USA, Francúzsko, Nemecko, Anglicko. Parlament je kolektívnym orgánom, vo svojej činnosti sa sústreďuje na hlavné úlohy, a to: prijíma ústavu, zákony a zákonné nariadenia, schvaľuje štátny rozpočet, program vlády a medzištátne dohody, posudzuje činnosť vlády a menuje sudcov.

Vláda je najvyššou inštitúciou exekutívy – výkonnej moci. Jej úlohou je realizovať rozhodnutia parlamentu, harmonizovať vývoj spoločnosti (vyhýbať sa krízam), vytvárať vhodné organizačné podmienky na realizáciu všetkých občianskych slobôd a práv, starať sa o bezpečnosť občanov, ochraňovať ústavnosť režimu a vytvárať na to vhodné medzinárodné prostredie. V demokraciách vzniká vláda dvoma spôsobmi: ako výsledok všeobecných parlamentných volieb (Európa) alebo výsledok samostatných volieb šéfa exekutívy (USA, Chile, Izrael). Vo vláde existujú dva spôsoby rozhodovania: kolektívne a individuálne. Vláda je zborom ministrov, v ktorom má určujúce postavenie jej predseda. Jednotliví členovia vlády majú pridelené kompetencie (ministerstvá), ktorými priamo rozhodujú. Ďalším rozdielom v rozhodovaní medzi parlamentom a vládou je, že parlament

je zborom laikov, kým vláda býva zložená z odborníkov v príslušnom odbore. Časť výkonnej moci vláda prenáša na nižšie úrovne (územnú, regionálnu, obecnú).

Súdna moc má za úlohu rozhodovať spory, kontrolovať legislatívu (zákonodarstvo) a exekutívu (výkonnú moc) a vykladať zákony vrátane základného zákona – ústavy. Dôležitou črtou súdnictva by mala byť jeho nezávislosť od politickej moci. Žiaľ pri súčasne platnom legislatívnom spôsobe ustanovovania politickej moci to nie je možné dodržať.

Štát je tak koncentrovanou politickou mocou, ktorú realizuje prostredníctvom inštitútu verejnej moci – verejnou správou. Inštitúcie verejnej správy vznikajú zo zákona a ich činnosť sa riadi tiež len zákonom. Môžu preto konať len to, čo im legislatíva dovoľuje. Pre občiansku spoločnosť je najdôležitejšie, akým spôsobom sú tieto zákony prijímané a kto ich prijíma. To znamená, či sú prijímané demokraticky a či ich prijímajú skutoční zástupcovia občanov alebo poslanci zástupcovia iných subjektov. Za hlavný dôkaz fungovania občianskej spoločnosti môžeme preto pokladať „demokratické“ voľby zástupcov občanov na všetkých úrovniach štátu. Z toho vyplýva, že kvalita demokracie je daná správnym volebným systémom.

3.2 VEREJNÁ SPRÁVA

Verejná správa vo svojej podstate predstavuje správu verejných záležitostí, ktorá sa realizuje ako prejav výkonnej moci v štáte. Podstatou vertikálneho rozdelenia výkonu štátnej moci je určiť kompetencie štátnych orgánov vo vertikálnej štruktúre, čiže určiť, kto je komu podriadený, kto o čom môže rozhodovať. Pod pojmom organizácia verejnej správy rozumieme:

- a) činnosť, ktorej obsahom je vytváranie zodpovedajúcej organizačnej štruktúry,
- b) inštitúciu, t.j. cielene usporiadaný celok zložený z ľudských a vecných prvkov,
- c) systém, t.j. funkčný vnútorne diferencovaný a štruktúrovaný celok.

Verejná správa nie je úplne homogénnym systémom, ale práve naopak, je systémom vnútorne diferencovaným. Charakterizuje ju to, že v sebe spája tak riadiace (direktívne) ako aj regulačné pôsobenie. Ide teda o výkonnú činnosť štátu ako základného verejnoprávneho subjektu, zabezpečovanú prostredníctvom jeho orgánov, ako aj výkonnú činnosť ďalších, verejnoprávných subjektov, ich orgánov, pri spravovaní verejných záležitostí a realizovanú ako prejav výkonnej moci v štáte. Je

správou vo verejnom záujme a subjekty, ktoré ju vykonávajú, ju realizujú ako právom uloženú povinnosť, a to z titulu svojho postavenia ako verejnoprávnych subjektov. Štruktúra verejnej správy vo vzťahu k sociálnej oblasti je podrobne popisná v monografii profesora Schavela a kol. „Sociálna práca vo verejnej správe“ (2008) a v zákone č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách.

Verejná správa pozostáva, z troch základných zložiek - štátnej správy, samosprávy a verejnoprávnych korporácií.

Štátna správa predstavuje relatívne samostatný a pritom veľmi dôležitý druh činnosti štátu. Od iných druhov činností štátu sa odlišuje tým, že realizáciu úloh a funkcií štátu zabezpečuje bezprostredným spôsobom. Je predovšetkým činnosťou výkonnou a nariadovacou, uskutočňuje sa v mene štátu, pričom uplatňuje aj jeho donucovaciu moc, ktorej ciele, metódy, formy a spôsob uskutočňovania reguluje právo, v jeho medziach sa uskutočňuje jej iniciatívny prvok, ako aj determinovanie internými normatívnymi aktmi nadriadených orgánov. Túto činnosť vykonáva predovšetkým sústava orgánov štátnej správy a v rámci zákonného splnomocnenia aj štátne a iné inštitúcie. Sústavu štátnej správy tvorí:

- a) Ústredná štátna správa - ministerstvá a iné Ústredné orgány štátnej správy,
- b) Miestna štátna správa
  - orgány so všeobecnou pôsobnosťou,
  - orgány so špeciálnou pôsobnosťou,
  - orgány územnej samosprávy (výkon delegovanej štátnej správy).

Samospráva je pojem, ktorého korene siahajú do ďalekej minulosti a jej vznik v tom období bol vyjadrením snahy miestnych komunit rozhodovať spoločne a konať slobodne. Ich členovia mali právo zriaďovať a voliť si vlastné výkonné orgány. Je veľmi úzko spätá s formovaním občianskej spoločnosti a predstavuje významnú zložku takejto spoločnosti. V súčasnej dobe možno samosprávu v najvšeobecnejšej podobe vymedziť ako samostatnú, nezávislú a slobodnú sebasprávu. Jej základom je slobodný jedinec spájajúci sa s ostatnými na báze určitých spoločných záujmov, politického zmýšľania, profesie, alebo hlavne územia, na ktorom žije. V samosprávnych vzťahoch platí, že samosprávne orgány v nich nevystupujú v mene štátu a z jeho vôle, ale v mene daného samosprávneho spoločenstva, z jeho vôle a v jeho záujme. Rozlišujeme tri druhy samosprávy:

- a) územná samospráva (miestna),

- b) záujmová samospráva (profesná),
- c) špeciálna samospráva (akademická).

Verejnoprávne korporácie sa právne zriaďujú zákonom, alebo na základe zákona a preto možno povedať, že svoju subjektivitu odvodzujú od štátu, ktorý im dal (na ňu presunul) určitú časť tzv. vrchnostenských právomocí. Hlavnou úlohou a zmyslom činnosti týchto orgánov je realizácia časti verejnej správy, a to pomocou metód a prostriedkov samosprávno-mocenského charakteru. Pritom sa predpokladá aj využitie donucujúcich prostriedkov verejnej moci. Medzi základné znaky a črty verejnoprávnej korporácie patrí:

- a) je to samostatná právnická osoba,
- b) má delegovaná časť verejnej moci - t.j. má mocenskú právomoc,
- c) zakladá a vytvára sa zákonom, resp. na základe zákona,
- d) je budovaná na členskom princípe,
- e) členmi môžu byť osoby fyzické a aj osoby právnické,
- f) plní samostatne časť verejných úloh,
- g) je relatívne nezávislá od štátu, pričom však v určitom rozsahu podlieha dozoru štátu.

Proces reformy verejnej správy na Slovensku bezprostredne súvisel s transformačnými procesmi, ktoré nadviazali na spoločenské zmeny po roku 1989. Ide najmä o zmenu politického systému a ekonomickej a sociálnej transformácie v spoločnosti. Skutočná reforma verejnej správy však začala na Slovensku až v roku 1999 keď vláda Slovenskej republiky vzala na vedomie Stratégiu reformy verejnej správy a uznesením č. 695/1999 schválila prvé kroky decentralizácie. V zmysle tejto stratégie je v súčasnosti verejná správa na Slovensku zabezpečovaná na troch úrovniach; štát - vyšší územný celok - obec. Základným rámcom pre ďalšie uplatňovanie decentralizácie verejnej správy bola Konceptia decentralizácie a modernizácie verejnej správy, ktorú vláda Slovenskej republiky schválila uznesením č. 230/2000. Jej hlavným cieľom bolo posilnenie ústavného práva občanov vplývať na štátnu moc a posilnenie postavenia volených zástupcov občanov na všetkých úrovniach verejnej správy.

Reforma správy vecí verejných mala tri dimenzie: decentralizáciu kompetencií - financií - politickej moci. Žiaľ, ku škode celej spoločnosti, skutočná decentralizácia politickej moci sa ešte neuskutočnila. Reforma verejnej moci a správy sa z nedostatku

politickej vôle zastavila pred parlamentom. Celú verejnú moc počas volebného obdobia doteraz sústreďuje v rukách tzv. koalíčná rada, ktorá je bez zodpovednosti a nemá žiadnu oporu v legislatívne. Z tohto dôvodu nemôžeme považovať reformu verejnej správy za ukončenú, pretože občan v praktickom živote má značne obmedzený podiel na verejnom rozhodovacom procese, môže iba prijať alebo odmietnuť tých, ktorí tento proces riadia.

V sociálnej sfére stratégia reformy verejnej správy vychádzala, ako uvádza M. Schavel a kol. (2008) z troch princípov: demonopolizácie - decentralizácie – demokratizácie. Hlavným zámerom transformácie sociálneho systému bolo vytvorenie nových pilierov sociálneho zabezpečenia: štátnu sociálnu podporu – sociálnu pomoc – sociálne poistenie. Nový systém bol konštruovaný tak, aby sa občanovi oplátila viac zmysluplná činnosť ako nečinnosť. Rast zamestnanosti mal byť najúčinnnejším spôsobom proti chudobe. Žiaľ, sociálna politika postavená na teórii zvyšovania zamestnanosti cez zvyšovanie osobnej materiálnej spotreby, má už niekoľko desaťročí práve opačný efekt. Prináša zisk niekoľkým jednotlivcom, chudobu väčšiny spoločnosti a zbytočné znehodnocovanie životného prostredia aj pre budúce generácie.

Každý štát aj jeho inštitúcia vo verejnej správe musí mať svoj manažment. Tieto manažmenty sú ustanovené v právnom štáte voľbou, menovaním alebo poverením. Právny štát, aj keď má „slobodné“ voľby (ber alebo neber) a pluralitný systém politických strán, nemusí byť ešte demokratický, ak v jeho systéme platia rôzne formy skrytých obmedzení či faktických nerovností hlasov.

3.3 VOLEBNÝ SYSTÉM

Staroveké Grécko zavedením demokracie ako prvé inštitucionalizovalo rôzne spôsoby kolektívneho rozhodnutia, avšak klasické voľby sa tam veľmi nevyužívali. Zvyčajne sa hlasovalo fyzickým rozdelením voličov. Jediným spôsobom, využívajúcim hlasovacie lístky, bola tzv. ostrakizácia, t. j. hlasovanie týkajúce sa verejného odsúdenia občana nebezpečného (korupcia, klientelizmus) pre mestskú komunitu. Jeho meno vyryl občan na hlinenú doštičku – ostrakón a hodil na určené miesto. Tento systém negatívneho výberu bol zavedený v roku 508 pred n. l. Každý rok mali takto možnosť voliči priamym hlasovaním určiť občana, ktorý ohrozoval ich demokratický systém. Trestom spravidla bolo prepadnutie majetku, exil na 10 rokov alebo trest smrti.

Spôsob volieb v demokratických režimoch podmieňujú viaceré faktory: nevyhnutnosť nájsť spôsob zodpovedajúci občianskemu princípu, politické tradície, osobitosť krajiny atď. Podľa českého politológa Oskara Krejčího (In: Dančišin, 2005, 175s) „*Volby sú počítateľná časť politiky, ktorému nerozumia mnohí, ide o počítanie špecialistov. Volebná aritmetika a volebná geometria je dnes veda, ktorá slúži politike – a politika slúži záujmom. Porozumieť volebnej logike znamená pochopiť, kde sa volby ako jeden s definičných znakov demokracie menia vo svoj opak – v manipuláciu, mocenskú korupciu, oligarchiu*“.

Legislatívnym základom spôsobu volieb, tak ako uvádza J. Lidřak a V. Koganová, je volebný systém, ktorý prostredníctvom ústavy a zákonov určuje, ako voliť a akým spôsobom preniesť volebné výsledky do zastupiteľskej sústavy. Spôsob voľby môže byť priamy alebo nepriamy. Priama voľba znamená, že občan - volič volí svojho zástupcu do verejného orgánu svojím hlasom. Nepriama voľba znamená, že občan sa priamo nezúčastňuje na volebnom výbere, buď poverí osobu, ktorá bude v jeho mene voliť (voliteľ amerického prezidenta) alebo ho zastupuje orgán štátnej moci, ktorý si už predtým zvolil (členov Spolkovej rady nemeckého parlamentu volia členovia vlád jednotlivých krajín Nemecka). Základné volebné systémy sú vlastne dva: väčšinový volebný systém a systém pomerného zastúpenia. Tieto dva základné typy je možné kombinovať a vytvárať tak zmiešané systémy.

Väčšinový volebný systém je jednoduchý a prehľadný. Administratívny celok (štát, VUC, obec) je rozdelených na toľko obvodov, koľko miest je v zastupiteľskom zbore a v každom obvode sa volí jeden poslanec. Každý volič hlasuje za jedného kandidáta a zvolený je ten, ktorý získal najviac hlasov. Ak je víťazstvo podmienené dosiahnutím 50 % +1 hlas, hovoríme o absolútnom väčšinovom systéme. Ak podmienkou v 1. kole nie je nadpolovičný pomer získaných hlasov, hovoríme o pomernom väčšinovom systéme. Pri viac mandátových volebných obvodoch tento väčšinový systém znevýhodňuje spoločných straníckych kandidátov. Za pozitívnu charakteristiku tejto metódy je možno považovať neponúknutie možnosti manipulovať s volebnou agendou a možnosť kandidatúry aj občianskym kandidátom. Využíva sa vo viac ako 60 štátov sveta, medzi inými v Anglicku, USA, NSR, Francúzku, Kanade, Taliansku, Indii. Na Slovensku sa využíva pri voľbe prezidenta, starostu a predsedu VÚC. Väčšinový volebný systém vo všeobecnosti podnecuje pozitívne občana k väčšej občianskej aktivite a k priamej spolupráci s jeho verejným zástupcom. Nevýhodný je pre autoritatívne a centralistické politické strany. Dá

sa konštatovať, že väčšinový volebný systém posilňuje občiansku spoločnosť, uľahčuje kandidatúru nezávislých osobností, umožňuje priamy výber osôb, osobný styk poslanca s jeho voličmi a priamu zodpovednosť poslanca jeho voličom. Obmedzuje moc straníckych aparátov, zvyšuje autoritu zastupiteľského zboru a prináša vyššiu úroveň poslancov. Všeobecne tlmí extrémistické tendencie a ich vplyv na politický život.

Pomerný volebný systém je charakteristický vytváraním rozsiahlych volebných obvodov, v ktorých volič rozhoduje o zvolení či nezvolení všetkých kandidátov nachádzajúcich sa na kandidátnej listine politickej strany. Určitú výnimku z tohto pravidla predstavujú tzv. preferenčné hlasy, ktorými je možné poradie do určitej miery ovplyvniť. Systém pomerného zastúpenia je v princípe jednoduchý: aký pomer hlasov politická strana získa – taký pomer poslancov má zastúpených v parlamente. Pomerné zastúpenie podporuje tvorbu malých strán a uľahčuje štiepenie veľkých strán, prakticky takmer znemožňuje zvolenie nezávislých poslancov; podriaďuje poslancov straníckym aparátom a umožňuje dostať do parlamentu i ľudí neschopných a nemorálnych. Systém pomerného zastúpenia sťažuje voľbu nezávislých individualít a kontakt voličov so svojimi poslancami. Každý poslanec je volený príliš veľkým počtom anonymných voličov na to, aby mohol s nimi udržiavať priamy styk. Výsledkom je, že poslanci sa cítia byť viac zodpovednými materským stranám, než svojim voličom. Pomerný systém umožňuje preniknutie extrémistických strán do zastupiteľských orgánov. Môžeme konštatovať, že pomerný volebný systém konzervuje partokratický politický systém, centralizuje politickú moc (koaličnú radu), polarizuje spoločnosť a oslabuje občiansku spoločnosť. Dominantný je v štátoch Latinskej Ameriky, v takmer tretine Afrických krajín a aj vo väčšine menších štátoch Európy, vrátane Slovenska.

Kombinovaný volebný systém využíva prednosti väčšinového a pomerného systému a eliminuje ich negatívne stránky. Tento systém umožňuje voliť konkrétne politické i nezávislé osobnosti, ku ktorým majú voliči dôveru. Existujú tam, kde pre voľby do tých istých zastupiteľských zborov platí sčasti systém väčšinový a sčasti systém pomerného zastúpenia, ich charakteristickým znakom je utváranie volebných obvodov dvojakého druhu. Ako príklad si uveďme SRN: polovica poslancov do Spolkového snemu sa volí v jednomandátových volebných obvodoch na základe väčšinového systému. Ku zvoleniu kandidáta stačí relatívna väčšina získaných hlasov. Súčasne druhá časť poslancov sa volí na základe systému pomerného zastúpenia prostredníctvom kandidátskych listín v rámci jednotlivých spolkových krajín a slobodných miest. To znamená, že každý volič

má teda dva hlasy. Jeden pre voľbu individuálneho kandidáta, druhý pre voľbu straníckej kandidátskej listiny. (Lid'ák – Koganová, 1998)

Manipuláciu s volebnými procedúrami potvrdil ako hypotézu V. Dančišin vo svojej práci O nedokonalosti volebných procedúr (2005). Tvrdil, že neexistuje volebná procedúra, za použitia ktorej by za určitých okolností nedošlo k volebným anomáliám. To následne môže viesť ku konštatovaniu, že niektoré systémy sú lepšie ako iné. Rovnako pri komparácii jednotlivých systémov je potrebné brať do úvahy aj skutočnosť, do akej miery sú jednotlivé volebné metódy manipulovateľné prostredníctvom voličských preferencií a manipulovateľné prostredníctvom zmeny volebnej agendy. Termín manipulácia sa môže chápať na jednej strane ako narábanie s niečím, teda ako manuálna činnosť a na druhej strane, ako nepoctivý spôsob konania, cieľavedomé ovplyvňovanie ľudí bez ich vedomia úmyselným prekrúcaním informácií. S manipuláciou sa môžeme stretnúť v každom politickom systéme – v totalitnom, v autoritárskom i v demokratickom Aj napriek tomu, že v súčasnosti takmer všetky štáty garantujú všeobecné volebné právo, je možné využiť rôzne byrokratické postupy a legislatívne deformované opatrenia. Zo straníckej logiky vplýva, že člen ľubovoľnej politickej strany bude vyhľadávať taký súbor volebných pravidiel, ktorý zaistí danej strane maximálny volebný zisk. Preukazovanie diskriminujúcich efektov prostredníctvom práva je takmer nemožné. Nedokonalosť volebných systémov prispela k tomu, že sa už nechápu ako nemeniteľné. Túto skutočnosť je možné odstrániť len neustálym zdokonaľovaním volebného systému, ktorý by nebránil princípu volebnej rovnosti, charakterizovanou frázou „jeden volič, jeden hlas“.

Paradoxom je, že volebný systém do Európskeho parlamentu sa uniformuje na pomerný volebný systém, hoci v najväčších krajinách EU so stabilnou demokraciou sa uplatňuje v parlamentných voľbách väčšinový (Francúzsko, Anglicko) alebo kombinovaný (Nemecko, Taliansko) volebný systém. Tieto dva volebné systémy, tak ako ukazujú aj skúsenosti z USA viac podporujú a stabilizujú občiansku spoločnosť. Možno práve pomerný volebný systém, ktorý presadzuje Európska únia, je prvotnou príčinou deficitu demokracie aj v Európskej únii, o ktorej okrem občianskej verejnosti začínajú už čoraz viac hovoriť aj predstavitelia verejnej moci v členských štátoch. Na rozdiel od klasického právneho štátu Európska únia totiž nemá žiaden režim del'by verejnej moci. V jej organizačnej štruktúre sa vyzná nanajvýš hŕstka expertov.

Na záver môžeme konštatovať, že volebný systém ako nástroj konštituovania manažmentu spoločnosti asi najviac spolu s politickými stranami ovplyvňuje spoločenský vývoj.

3.4 POLITICKÉ STRANY

Politické strany sú podobne ako štát produktom dlhodobého historického vývoja. Podľa politológa R. Tótha (2004), zoskupovanie politikov a ich podporných skupín je v histórii možno pozorovať už v starovekých gréckych mestských štátoch a v Ríme. O klasických politických stranách môžeme však hovoriť až od polovice 19. storočia, keď nastala potreba emancipácie pracujúcich mas v spoločnosti a potreba emancipácie človeka v spoločnosti. Politickými stranami presadzujúcimi emancipáciu pracujúcich boli sociálnodemokratické strany, emancipáciu občanov presadzovali liberálne strany a proti nim sa vytvárali konzervatívne strany brániace tradičné rozdelenie spoločnosti. Väčšina vplyvných strán spolu združuje v súčasnosti v tejto časti sveta približne 0,5 až 1 percento dospelého obyvateľstva. Početnejšie sú zväčša sociálnodemokratické strany.

Od prvej polovice 20. storočia sa popularita politických strán značne znížila. Politické strany v boji o moc a vlastný ekonomický prospech spoločnosť v tzv. pluralitných demokraciách svojou činnosťou takmer sústavne polarizovali a korumpovali. V dôsledku tohto boja dochádzalo často, takmer pravidelne k ekonomickým i politickým krízam, v ktorých sa dostali ústavnou cestou k moci aj predstavitelia totalitných režimov, v Taliansku (1931) fašista Mussolini, v Nemecku (1933) nacista Hitler a v Československu (1948) komunista Gottwald. V tomto období dochádza aj legislatívnou činnosťou politických strán v „demokraticky“ zvolených parlamentoch k značným deformáciám pôvodných demokratických politických nástrojov; ako je samotná politická strana, slobodné voľby a parlament.

Asi najvýstižnejšie charakterizuje politické strany v súčasnosti nemecký sociológ Ulrich Beck (In: Keller, 2008, s. 91) pôsobiaci na univerzite v Mníchove; *„Politické strany ešte vôbec nezaregistrovali, ako prevratne sa naša doba mení. Po zvyku svojich predchodkýň z 19. storočia súperia o priazeň voličov tým, že sa predhávajú v ponúkaní dobra. Na to potrebujú čo najväčšiu rast ekonomiky a čo najplytvajúcejšiu spotrebu. O ekologických dôsledkoch tejto svojej politiky mlčia, alebo ju dokonca úplne nezodpovedne bagatelizujú. Beck tvrdí, že politické strany pôsobia dojemom akýchsi zombie*

– inštitúcií; historicky sú už vlastne mŕtve, stále však nemôžu zomrieť. Stále by chceli organizovať verejný život, hoci sa ich členská základňa neustále znižuje. Odvolávajú sa pritom na záujmy demokracie, i keď svojou snahou ovládnuť zároveň parlament, vládu a justíciu, a tak zrušiť deľbu moci, ktorá je základom demokracie, pôsobia fakticky proti nej.“

4 SOCIÁLNA PRÁCA

Všetkými oblasťami sociálnej politiky od začiatku 20. storočia sa prelína a na rozhraní iných vedných sociálnych disciplín, ako je psychológia, pedagogika, sociológia, demografia, právo, štatistika a iné, sa konštituuje špecializovaný nový vedný odbor sociálna práca. Na základe doterajších poznatkov môžeme sociálnu prácu chápať ako spoločenskovednú disciplínu i oblasť praktickej činnosti, ktorej cieľom je odhaľovanie, vysvetľovanie, zmiernovanie a riešenie sociálnych problémov. Sociálna práca sa opiera o rámec spoločenskej solidarity, o princípy humanity a o ideál naplňovania individuálneho ľudského potencionálu.

4.1 SOCIÁLNA PRÁCA AKO PROFESIA

Sociálna práca, jej obsah a metódy, sa vyvíjala v jednotlivých krajinách a obdobiach podľa špecifických potrieb občanov. Aj v súčasných podmienkach globalizácie a celosvetovej krízy musí teória i prax sociálnej práce reagovať na aktuálne sociálne problémy, zvlášť keď sa jedná o celospoločensky patologické javy, ktoré negatívne ovplyvňujú jej klientov.

Doteraz nie je ustálená všeobecne platná definícia sociálnej práce, tak v domácom, európskom alebo svetovom pohľade. Základné aktuálne vymedzenie so širším koncepčným poslaním naznačuje definícia sociálnej práce prijatá Valným zhromaždením Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov v kanadskom Montreale v júli 2000, ktorá reaguje už na praktické sociálne zmeny. Podľa nej profesia sociálnej práce podporuje sociálne zmeny, riešenie problémov v medziľudských vzťahoch, splnomocnenie a oslobodenie ľudí tak, aby rástol ich blahobyť. Využívaním teórií o ľudskom správaní a sociálnych systémoch sociálna práca zasahuje tam, kde sa ľudia dostávajú do interakcie so svojim prostredím. Základom sociálnej práce sú princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti. Sociálna práca využíva široký výber schopností, techník a aktivít, v súlade s jej holistickým zameraním sa na jednotlivca a jeho prostredie. Pôsobnosť sociálnej práce siaha od primárnych, na jednotlivca zameraných psycho-sociálnych procesov až po angažovanie sa v sociálnej politike, v plánovaní a v rozvoji. Sociálna práca je vzájomne prepojený systém hodnôt, teórie a praxe. (Strieženec, 2006).

A. Žilová (2002, s. 28) pozitívne vyzdvihuje tú časť definície, ktorá je venovaná preventívnemu pôsobeniu sociálnej práce zameranému na rozvoj ľudského potencionálu a posilňovanie spoločnosti, jej rozšírenie o etickú rovinu a širší sociálno-politický rámec. Zároveň upozorňuje, že definícia poukazuje na latentnú obavu neakceptovania „princípov ľudských práv a sociálnej spravodlivosti“. Pripúšťa, že rozšírenie definície naznačuje, že v procese „všeobjímajúcej“ globalizácie, sa budú postupne globalizovať (integrovat') aj vedné odbory s príbuzným predmetom záujmu.

Podľa J. Levickej (2002a, s. 17), *globalizácia sa stala hybným činiteľom práve na konci 20. storočia, ovplyvnila nielen svetovú ekonomiku, ale aj sociálnu realitu v jednotlivých štátoch. V súčasnosti môžeme hovoriť o komplexnom systéme metód sociálnej práce. Je samozrejmé, že do tohto systému budú patriť najmä metódy orientujúce sa na oblasť inštitucionálnej sociálnej práce a na metódy práce so spoločnosťou. Predpokladáme, že práve sociálna práca so spoločnosťou môže priniesť nové a svojim dosahom významné metodické postupy sociálnej práce, ovplyvnené novým typom spoločnosti.*

V Amerike, podľa Matouška (2003), bol vývoj odlišný od európskeho, jeho cieľom bolo posilnenie demokracie v zmysle napravenia stavu, v ktorom vzhľadom k nevyváženému rozloženiu síl v spoločnosti majú niektorí viac moci ako iní. Americké sociálne služby okrem toho viac akceptujú úlohy dobrovoľníkov a menšiu mieru riadenia so strany štátu. V 70. rokoch 20. storočia boli v USA hodnotové základy sociálnej práce so spoločnosťou zhrnuté do šiestich bodov:

1. Spoločnosť venuje svoj záujem prvom rade jednotlivcovi.
2. Jednotliví ľudia v spoločnosti sú na sebe závislí.
3. Títo jednotlivci sú za seba navzájom zodpovední.
4. Každý človek má podobné ľudské potreby, zároveň je každý človek jedinečný a líši sa od ostatných.
5. Základným atribútom demokratickej spoločnosti je umožnenie realizácie plného potencionálu každému jednotlivcovi a zároveň zodpovednosť každého vzhľadom ku spoločnosti, čo sa prejavuje aktívnou účasťou na živote spoločnosti.
6. Spoločnosť má povinnosť zaistiť, aby prekážky tejto realizácie (tzn. nepomer medzi jednotlivcom a jeho prostredím) mohli byť prekonané, alebo aby im bolo možné predísť.

Z toho vyplýva, že sociálna práca aj na Slovensku by nemala len odpovedať na rýchle sociálne zmeny a nové kvality sociálnych potrieb a vzťahov tým, že sa im prispôsobí prax sociálnych pracovníkov, ale sama by mala ovplyvňovať všetkými prostriedkami uskutočňovanie vhodných sociálnych a celospoločenských zmien. Preto pôsobenie sociálneho pracovníka (Matoušek, 2003, s. 7), *„by už malo siahať od práce s jednotlivcom, cez rodinu, skupinu a komunitu až k ovplyvňovaniu celého štátneho systému sociálnych služieb alebo i politického rozhodovania v prospech znevýhodnených skupín.“*

Sociálny pracovník pomáha jednotlivcom, rodinám, skupinám i komunitám dosiahnuť spôsobilosť k sociálnemu uplatneniu alebo ho získať späť. Okrem toho pomáha vytvárať pre ich uplatnenie priaznivé spoločenské podmienky. U klientov, ktorí sa už spoločensky uplatniť nemôžu, podporuje čo najdôstojnejší spôsob života. Sociálny pracovník by mal dokázať v prospech svojho klienta mobilizovať zdroje rôznych druhov ľudskej i materiálnej. Z toho vychádza požiadavka na jeho univerzálne vzdelanie a všestrannú orientáciu.

Sociálna práca ako profesia je vykonávaná v nadväznosti na iné profesie, pričom najbližším okruhom sú zdravotníci, psychológovia, právnici, pedagógovia, predstavitelia štátnej správy a samosprávy. Podľa Matouška (2003, s. 12) *„merítkom, v ktorom sociálni pracovníci pôsobia, siaha od prípadovej práce až k pokusom ovplyvniť celý národný (dokonca nadnárodný) systém sociálnych služieb. Ambície zástancov radikálnych prúdov v sociálnej práci idú ešte ďalej, chcú ovplyvňovať politické rozhodovanie v prospech znevýhodnených skupín aj v oblastiach, ktoré sociálne služby presahujú.“*

Š. Strieženec (In: Oláh, Schavel, 2006, s. 174) definuje funkciu sociálneho pracovníka nasledovne: *„je profesionál, ktorý disponuje osobitnými predpokladmi, vlastnosťami a schopnosťami. Snaží sa eliminovať poruchy a demotivačné faktory v interakcii so sociálnym prostredím, vedie klienta k vlastnej zodpovednosti, k rozvoju kritického myslenia z hľadiska budúcich potrieb a k účelnému využitiu vlastných zdrojov.“*

Sociálny pracovník koná vždy v prospech klienta, s jeho vedomím a spoluprácou. Je prirodzené, že pri zlej sociálnej politike, sociálnej nespravodlivosti a porušovaní základných ľudských práv klientov, sa sociálny pracovník dostáva aj do interakcie s predstaviteľmi manažmentu verejnej moci. Profesionálny sociálny pracovník by sa nemal pritom stať nástrojom zlých politikov ani služobníkom klientov. Často sa musí rozhodovať v mnohoznačných situáciách z pohľadu pragmatického alebo morálneho v rovine

spoločnosti, zamestnávateľa, osobnej alebo klientovej. Vždy záleží na jeho osobnosti, jeho kompetenciách a morálnych hodnotách. Z hľadiska profesionálnej etiky sociálnemu pracovníkovi by mala pomôcť znalosť etických teórií, základných hodnôt profesie, etického kódexu sociálnych pracovníkov a predovšetkým znalosť samého seba. Pretože, základným nástrojom, ktorý sociálny pracovník vo svojej profesionálnej práci používa, je jeho vlastná osobnosť. Sociálny pracovník, ktorý sa orientuje v základných etických teóriách, je schopný posúdiť etický problém z viacerých zorných uhľov, vie nájsť tiež viac možností, ako jednať, a jeho posúdenia a rozhodnutia sú potom zodpovednejšie. Zároveň berie do úvahy i základné hodnoty a normy profesií, ktoré sú s etickými teóriami úzko späté. (Matoušek, 2003).

Základné hodnotové predpoklady sociálnej práce publikované v 70. rokoch 20. storočia podľa Butrynowej (In: Matoušek, s. 38) sú:

- úcta (rešpekt) ku klientovi
- presvedčenie o sociálnej povahe ľudí – človek je jedinečnou bytosťou, avšak završenie tejto jedinečnosti závisí na ostatných ľudských bytostiach, deje sa v spoločnosti
- viera v to, že každý jedinec je schopný zmeny, rastu a seba zdokonaľovania.

Osobnosť sociálneho pracovníka je prvým základným a tým najdôležitejším vkladom do vlastnej profesie. Jeho odbornosť, osobná výbava a životná skúsenosť priamo determinuje úspech alebo neúspech vzájomnej spolupráce s klientom. V každom prípade výkon tejto profesie si vyžaduje celoživotné vzdelávanie a neustále získavanie aktuálnych informácií. Dôležitý je aj predpoklad vytvorenia vzťahu dôvery klienta voči sociálnemu pracovníkovi.

V tejto práci vychádzame z predpokladu, že počas krízového vývoja spoločnosti, pri sústavnom zvyšovaní potreby sociálnej práce a narastaní sociálneho zla, by sa mohol stať sociálny pracovník v praktickej činnosti sprostredkovateľom medzi klientom a jeho konkrétnym verejným zástupcom.

4.2 CELOSPOLOČENSKÁ KRÍZA AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

Krízou rozumieme situáciu, ktorá spôsobí zmenu v navyknutom spôsobe života, a vyvoláva stav nerovnováhy, ohrozenia a stresu. R. Thom (In: Matoušek, 2003, s. 120), ktorý sa zaoberá problematikou kríz a katastrof navrhuje túto definíciu: „*V kríze je každý*

subjekt, ktorého stav sa prejavuje zdanlivo bezdôvodným oslabením jeho regulatívnych mechanizmov a je týmto subjektom sám vnímaný ako ohrozenie vlastnej existencie.“

Národné centrum európskych a globálnych štúdií SR na Ekonomickej univerzite v Bratislave v roku 2009 reagovalo na súčasnú globálnu krízu vydaním monografie „Kreativita, invencia, inovácia, stimulátory rastu, prosperity a trvalej udržateľnosti SR (Ivanička, et al., 2009). Kolektív autorov pod vedením prof. K. Ivaničku v nej analyzujú príčiny krízy a upozorňujú na vybrané socio-ekonomické problémy slovenskej spoločnosti v globalizačnom procese. Podľa jedného z nich, akademika P. Staněka (tamtiež, s. 67): „*hlbšia analýza príčin krízy, jej charakteristických znakov, ale aj dopadov krízy ukazuje, že súčasná kríza je krízou inou, predovšetkým zásadnou krízou vzťahov ľudskej spoločnosti a planéty Zem. Po kríze finančného sektora, kríze produkčných systémov prichádza tretia, najzásadnejšia kríza, a to je kríza zamestnanosti, sociálnej politiky a sociálnych istôt. Prvá základná otázka, ktorá súvisí s krízou, znie: ak je to kríza etiky a morálky spoločnosti, kríza morálneho hazardu a kríza celkového spotrebného charakteru spoločnosti, znamená to, že súčasná kríza by mala viesť k prehodnoteniu dnešnej podoby civilizácie ... Nemožno sa odvolávať iba na to, že zmena politického systému, prípadne sanácia určitých častí odvetví alebo regiónov zachráni ďalší vývoj spoločnosti.*“ Ďalej sa autor pýta: „*Akým spôsobom sa postaví spoločnosť k takým fenoménom, ako je šedá a čierna ekonomika? Ako je korupcia? Ako je neefektívnosť verejného sektora? Ako je zodpovednosť každého člena spoločnosti za jej korektné, čestné a efektívne fungovanie? Akým spôsobom by bolo možné dosiahnuť reformu ľudskej spoločnosti, reformu ľudskej spotreby tak, aby sa obnovila rovnováha medzi prírodným prostredím a rozvojom ľudskej spoločnosti?*“ Na záver P. Staněk konštatuje že: „*Riešenie krízy cestou finančných sanácií bánk, motiváciou zamestnávateľov alebo verejnoprospešnými prácami sa neodstránia skutočné príčiny krízy a nezabezpečí sa ani dočasné riešenie sociálnych dôsledkov.*“

Ekonom L. Lysák (tamtiež, s. 94) ďalej uvádza, „*že v procese globalizácie sa presúvajú kompetencie štátu v dvoch prúdoch; prvý smeruje do vnútra prenosom funkcií štátu na samosprávu, kým druhý k vytváraniu nadštátnych inštitúcií alebo režimov. Zároveň kladie otázky: Kto vlastne riadi svet? Volení zástupcovia občanov? Alebo samozvaní a nekontrolovateľní jednotlivci, skupiny a inštitúcie, disponujúce ohromnými finančnými prostriedkami a mienkotvornými médiami?*“

Podľa U. Becka (In: Keller, 2008, s. 91), „*je naliehavo potrebné premyslieť alternatívne spôsoby realizácie demokratickej politiky. V tej podobe v akej sa dnes robí*

politika, nielen že nie je schopná riešiť existujúce riziká, ale nemá vplyv na to, ktoré riziká sa pred nami už zajtra objavia“.

Sociálny problém, podľa M. Petruska (In: Žilová, 2005, s. 41), „*je stav alebo situácia, o ktorej je určitá relevantná skupina ľudí presvedčená alebo sami zúčastnení sa domnievajú, že vyžaduje riešenie obvykle prostriedkami vonkajšieho inštitucionálneho, výchovného, politického, presvedčovacieho, represívneho, ekonomického a iného zásahu. Je to patologický stav, ktorý vyžaduje intervenciu nielen na prospech konkrétneho jedinca, ale na prospech spoločnosti.*“ Jednou z možností vzniku sociálnych problémov podľa V. Novotnej a V. Schimmerlingovej (1992) je aj zlyhanie spoločnosti vo svojich funkciách a to: hospodárskych, štátotvorných, mierotvorných, v úlohe obhajcu ľudských práv a pod.

Na základe vyššie uvedených odborných názorov, môžeme konštatovať, že súčasná kríza je patologickým spoločenským problémom, ktorý má negatívny vplyv na jednotlivcov i spoločnosť ako celok. Z hľadiska minulého i súčasného to nie je prirodzený ani náhodný jav, jeho príčinou nemôže byť len občianska nevzdelanosť alebo lenivosť, pretože je to kríza všeobecného prebytku a nedostatku pracovných príležitostí. Môžeme pripustiť že je vyvolaná globalizačným procesom, avšak samotná globalizácia je rovnako šancou ako aj rizikom pre každú spoločnosť. Prvotnú príčinu krízy podľa nášho názoru treba hľadať v ľudskom faktore, v manažmente spoločnosti u konkrétnych verejných činiteľov a hlavne vo volebnom systéme, prostredníctvom ktorého sa tieto manažmenty verejnej moci konštituujú a následne svojou činnosťou deformujú demokratické formy vlády.

4.3 PREVENTÍVNA SOCIÁLNA PRÁCA SO SPOLOČNOSŤOU

Neustály rast sociálnych problémov vyvoláva potrebu skvalitniť sociálnu politiku. Ak štát v rámci sociálnej politiky nedokáže negatívne vývoju zabrániť jednou z možností je naučiť sa v rámci sociálnej práce týmto problémom predchádzať, zabráňovať ich ďalšiemu prehĺbovaniu alebo zamedziť ich opakovaniu, a to dôslednou organizovanou a cieľenou prevenciou. Pri riešení celospoločenských sociálnych problémov môžeme hovoriť priamo o preventívnej sociálnej práci so spoločnosťou. Jednou zo základných podmienok efektívnej preventívnej práce so spoločnosťou je aplikácia nami navrhovaného modelu **Občianskej samosprávy**, v ktorom klient sociálnej práce pozná svojho konkrétneho zástupcu na všetkých úrovniach verejnej správy. Priamy interaktívny vzťah

medzi klientom (jednotlivec, skupina, komunita) a jeho verejným zástupcom, podľa nášho názoru, môže veľmi pozitívne využívať, sociálny pracovník v celej svojej praktickej činnosti v prospech klienta i spoločnosti. Sociálny pracovník môže zároveň prevziať úlohu moderátora medzi klientom a verejným zástupcom.

Sociálnu prevenciu chápeme ako oblasť sociálnej práce, aj ako princíp a tiež ako súbor metodických postupov, ktorými sa v danej oblasti pracuje. Tak ako uvádza M. Schavel a kol. (2008) všeobecne sú známe tri základné úrovne prevencie a to prevencia na úrovni primárnej, sekundárnej a terciárnej. Niektorí autori sa prikláňajú k novšiemu pomenovaniu jednotlivých úrovní prevencie na:

- univerzálnu – zameranú na celú populáciu všeobecne
- selektívnu – zameranú na podskupiny
- indikovanú – zameranú na jednotlivcov .

Preventívna sociálna práca je pre spoločnosť najefektívnejšia, je najmenej náročným „liečením“ sociálnych problémov, preto je tomuto druhu sociálnej práce v ostatnom čase – zatiaľ len prevažne v teoretickej rovine – venovaná zvýšená pozornosť. M. Macháčová (In: Novotná –Schimemeringová, 1990, s. 24) *„považuje zameranie na prevenciu za najvyšší princíp sociálnej práce“*, podobne A. Žilová (2002, s. 63), *„od rozsahu a efektívnosti preventívnej sociálnej práce môžeme odvíjať a vnímať celkovú hodnotovú a kultúrnu úroveň konkrétnej spoločnosti.“*

Sociálna práca so spoločnosťou, podľa J. Levickej (2002a, s. 79), je orientovaná na všetkých členov spoločnosti, zaoberá sa problémami komunikácie celku, organizácie a riadenia spoločnosti, plánovania a prognózovania vývoja sociálnej práce v spoločnosti, overovania funkčnosti sociálnych systémov a pod. Spoločnosťou rozumieme v sociálnej práci veľké územné celky, presahujúce klasické chápanie územnej komunity. Najčastejšie ako spoločnosť chápeme celý štát.

Sociálna práca so spoločnosťou, v USA pod názvom *„Organizácia spoločnosti“*, ako metóda sociálnej práce sa začala rozvíjať spolu s tzv. klasickými metódami sociálnej práce. Jej definitívne presadenie ako samostatnej metódy sociálnej práce, vzhľadom na šírku problémov, s ktorými pracuje, sa uskutočnilo až v druhej polovici 20. storočia. Prvá významná diskusia sa konala roku 1939 na štátnej konferencii sociálnej práce v USA so záverom, že ide o najnáročnejšiu metódu celej sociálnej práce. A to tak z pohľadu vyžadovaných vedomostí, zručností, ako aj z pohľadu náročnosti práce, závažnosti

riešených úloh, či očakávaní klientov. Tak ako uvádza J. Levická (2002b), medzi základné zásady tejto metódy sociálnej práce patria:

1. Organizácia spoločnosti ako prostriedok sociálnej pomoci sa zaoberá ľuďmi a ich potrebami. Jej cieľom je obohatenie ľudského života prostredníctvom zdrojov.
2. Hlavným klientom je spoločnosť, ktorú označujeme ako sídlo, mesto, obec, štát, národ. Popritom sa rýchlym tempom vyvíja medzinárodná spoločnosť.
3. Organizácia spoločnosti vychádza z reálnej situácie spoločnosti a potrieb jej členov.
4. Spoločnosti treba rozumieť a akceptovať ju v jej všeobecnom stave, čiže v stupni konkrétneho historického vývoja.
5. Všetky disproporcie jednotlivých členov dlhodobo pôsobiace v zdravotnej a sociálnej oblasti sa dotýkajú nielen jednotlivých článkov spoločnosti, ale aj spoločnosti ako celku.
6. Konečným cieľom organizácie spoločnosti je reprezentovanie všetkých záujmov i všetkých elementov populácie pre ich plnú účasť na živote spoločnosti.
7. Meniteľnosť ľudských potrieb u zväzkov medzi ľuďmi a uprostred ľudí či skupín vytvára dynamiku procesu, ktorý si vyžaduje aktualizáciu metód sociálnej práce.

Š. Strieženec taktiež zdôrazňuje (2006, s. 140 –141), „že angažovanosť v sociálnej práci sa premieta do sociálnej a politickej činnosti zameranej na ovplyvňovanie sociálnej politiky, čím sa podieľa na dynamizácii všeobecného rozvoja ako predpokladu tvorby celkového prostredia na využitie vlastného, osobného potencialu jednotlivca. V rámci strategických zámerov rozvoja spoločnosti a jednotlivcov reaguje sociálna práca na existujúce krízové stavy v spoločnosti, ktoré sú dôsledkom jej existujúcej štruktúry, organizácie a regulovania v súčinnosti s vplyvom dopadov do celej sociálnej sféry.“

Dnes, pri hľadaní východísk z krízy, stojí sociálna práca na Slovensku pred rozhodnutím pokračovať v starých koľajach, alebo sa zaktivizovať k reformným zmenám, t.j. snažiť sa o aplikáciu základných občianskych práv a sociálnej spravodlivosti v praxi už pri legislatívnych návrhoch a konštituovaní reformného sociálneho a občianskeho manažmentu spoločnosti.

Každý sociálny prípad, s ktorým sa sociálny pracovník stretáva, má tak stránku osobnú ako aj stránku skupinovú, komunitnú, celospoločenskú i systémovú. V našich podmienkach je takmer vždy sociálny pracovník – zamestnanec závislý buď na niektorej inštitúcii verejnej správy alebo na neštátnom právnom subjekte, ktorý jeho činnosť

financuje. To znamená, že etický kódex, o ktorom sa predpokladá, že ho budú sociálni pracovníci aplikovať podľa vlastnej profesionálnej úvahy, sa môže dostať do konfliktu s inštitucionálnymi a politickými záujmami. Aj napriek tejto závislosti, podľa Matouška (2003, s. 311), „*by sociálny pracovník – profesionál mal byť schopný kriticky zhodnotiť systémový kontext vlastnej práce počínajúc politikou nadnárodných organizácií, cez politiku štátnych orgánov až po politiku orgánov regionálnej či miestnej samosprávy.*“

Inštitucionálny rámec zohráva dôležitú úlohu pri preferovaní ktorejkoľvek z činností sociálnej práce. Aj v oblasti sociálnej prevencie, tak ako uvádza Schavel – Čisecký – Oláh v monografii Sociálna prevencia (2008), vstupujú do niektorých aktivít sociálnej práce inštitúcie štátnej správy, samosprávy a subjekty tretieho sektora. Orientácia v obsahu ich činnosti a organizačnej výstavbe nám pomôže lepšie pochopiť možnosti a účasť týchto subjektov na preventívnych aktivitách. Hoci sa doterajšími spoločenskými reformami vytvoril vhodný priestor pre inštituciovanie nových spoločenských vzťahov na občianskom princípe, manažment sociálnej práce nemohol v praxi tieto reformné zmeny využiť, pretože medzi občanom a štátom nie je vytvorený priamy alebo zastupiteľský vzťah cez konkrétnu fyzickú osobu, **klienta – sociálneho pracovníka – verejného zástupcu**. Podľa nášho názoru absencia inštitútu konkrétneho verejného zástupcu je hlavný problém, prečo počas celého dvadsaťročného reformného procesu na Slovensku nie je sociálna politika dostatočne funkčná a sociálna práca efektívna.

Z uvedených odborných názorov a stanovísk vyplýva, že sociálna práca v oblasti teoretickej i praktickej má dostatok argumentov na to, aby sa manažérsky angažovala v oblasti organizácie občianskej spoločnosti, tak ako to vyplýva z podstaty jej teoreticko-humánneho učenia. Podľa nášho názoru, však základnou podmienkou maximálnej efektívnosti sociálnej práci so spoločnosťou, je podmienka priamej spolupráce klienta, sociálneho pracovníka a konkrétneho voleného zástupcu klienta na príslušných úrovniach verejnej správy, tak ako navrhnuté v podkapitole 2.3 Občianska samospráva ako alternatívny nástroj riešenia krízy.

4.4 OBČIANSKÁ SAMOSPRÁVA AKO PRODUKT SOCIÁLNEJ PRÁCE

Súčasný krízový stav spoločnosti potvrdzuje, že teória a prax sociálnej politiky i sociálnej práce sa značne rozchádzajú. Dá sa konštatovať, že zlá sociálna politika zvyšuje opodstatnenosť sociálnej práce. Ak chce však sociálna práca preukázať svoju

opodstatnenosť a dôležitosť v spoločnosti, musí podľa nášho názoru dať do súladu svoju teóriu s praktickou činnosťou. Aplikácia v tejto práci navrhovaného modelu Občianskej samosprávy pri riešení sociálnych problémov v praxi tomu poskytuje dobrú príležitosť.

Jeden z najvýznamnejších francúzskych sociológov 20. storočia P. Bordieu (In: Keller, 2008, s. 88) predpokladal ešte pred koncom 20. storočia, že „*krízovú situáciu môže vyriešiť len vyššia forma solidarity v spoločnej Európe. Nová solidarita môže prísť len zospodu. Sieť solidarity však nemôže byť budovaná po vzore politických strán s ich skostnatenými aparátmi. Musela by dokázať prejsť najrôznejším sociálnym prostredím a ignorovať hranice štátu tak, ako ich ignoruje svetová ekonomika a toky investícií.*“

Podobne aj profesor K. Ivaniška (2009) v záverečnej úvahe už citovanej vedeckej štúdie Kreativita, invencia, inovácia jednoznačne konštatuje, že; „*Svetový sociálno-ekonomický systém naliehavo potrebuje novú alternatívu*“. Tento názor zdôvodňuje vedeckými teóriami kybernetiky, synergetiky, chaosu i termodynamiky, ktoré sú vo svojej podstate zákonmi tvorivej evolúcie. Podľa nich zmena vlastného názoru, verejnej mienky, odmietnutie určitých politických ideí, zmeny v dôsledku starnutia štruktúr, ukončenie života, zánik hviezd sú škálou veľkých rozmanitostí existencie a vývoja, ale všetky majú spoločného menovateľa. Mení sa kvalita (nie kvantita) energie, vystupuje smerovanie k maximu entropie, smerovanie k rozkladu organizácie cez chaos a turbulenciu. Je to dôsledok platnosti pôsobenia druhého zákona termodynamiky. Tento zákon má univerzálny charakter, pôsobí na neživý a živý svet, na svet vedomia i ideí.

Súčasná veda však odhalila, že takéto univerzálne smerovanie nie je jediným smerovaním otvorených systémov. Vo fázovom procese zmien existuje bod, v ktorom sa systém dostáva do takého stavu nestability (superkritickosti), že jeho zmena trajektórie môže byť vecou malého stimulu (špendlíkového efektu). Na scénu sa dostáva podivuhodný – tvorivý atraktor (konečný stav systému), ktorý vedie upadajúci systém k tvorbe novej vyššej usporiadanosti. Chaos má v sebe kód prechodu do antichaosu a zlomu linearity. Atraktor vo všeobecnosti je bodom, líniou alebo regiónom vo fázovom priestore, ktorý priťahuje ďalšie smerovanie systému. Podivuhodný atraktor (označuje sa tiež ako chaotický – tvorivý) odhaľuje, že chaos nie je len rozkladom doterajšej usporiadanosti, tendenciou bez akýchkoľvek pravidiel, ale že má v sebe zakódovanú funkciu umožňujúcu zrod neočakávanej usporiadanosti. V dôsledku tohto kódu sa rozložený systém samoorganizuje pri prechodoch od subkritického cez kritickosť a superkritickosť do novej

vyššej usporiadanosti. Tak ako chaos spí vnútri našej usporiadanosti, tak i usporiadanosť spí v chaose. (Ivanička, et al. 2009).

Tieto zákony a vedecké teórie potvrdzujú potrebu zainteresovať maximum občanov na verejnom rozhodovaní a tým opodstatnenosť aplikácie nami navrhnutého v časti 2.3 nového modelu občianskej samosprávy v slovenskej praxi. Idea občianskej samosprávy vychádza z antickej filozofie, prvotného kresťanského učenia, humanizmu a holistickej teórie. Garantuje všetkým občanom rovnaké právo na verejnej moci priamo alebo prostredníctvom ich konkrétnych zástupcov. Obmedzuje vplyv elít a zamedzuje ovládanie väčšiny spoločnosti menšinou. Jeho zavedenie do praxe nevyžaduje veľké legislatívne zmeny, dá sa použiť pri konštituovaní manažmentu od najmenej skupiny až po celý svet. Priamo v jeho systémovej podstate je zakotvené prirodzené občianske právo podielu na verejnej moci. Nezvýhodňuje žiadnu ideológiu ani časť spoločnosti, určuje len spôsob a štruktúru konštituovania verejnej moci a jej kontrolu.

Aplikácia systému občianskej samosprávy v praxi, podľa nášho názoru, by mohla byť trvalou súčasťou odbornej, ale i občianskej činnosti každého profesionálneho sociálneho pracovníka. Dá sa aplikovať prostredníctvom edukačnej, kuratívnej či terapeutickej činnosti vo všetkých etapách sociálnej práce. Priama zainteresovanosť klientov na správe vecí verejných ich bude motivovať k väčšej aktivite a k uvedomeniu si osobnej zodpovednosti za seba, skupinu, komunitu a spoločnosť, v ktorej žijú. Pre sociálnu prácu či už v teoretickej alebo praktickej činnosti môže predstavovať jednu z univerzálnych hodnôt reprezentujúcu humanizmus, demokraciu a sociálnu spravodlivosť.

Profesionalizácia sociálnej práce a jej akademizácia sa stáva impulzom k vedeckej práci a k vypracovaniu ďalších teórií a metód sociálnej práce. V centre teoretickej aj praktickej sociálnej práce sú stále aktuálnejšie otázky organizácie, usporiadania a riadenia spoločnosti ako celku a vplyv tejto organizácie aj na ľudské osudy. Navrhujeme, aby sa systém **občianskej samosprávy** a jeho aplikácia do praxe stal predmetom skúmania sociálnej práce ako vednej disciplíny. Vytvorenie univerzálného modelu konštituovania verejnej moci v procese celosvetovej globalizácie a jeho následná aplikácia môže mať pozitívny vplyv aj na marginalizované skupiny a komunity spoločnosti.

Podobný systémový prístup k sociálnej práci zaviedli i v USA, tak ako uvádza O. Machotka i Z. Ullrich (In: Novotná et al., 1992. s. 88), „*Amerika vo svojom záujme o riešenie niektorých ťaživých otázok denného života sa dostala k riešeniu systematickému. Sociálna práca (social engineering) sa robí všade na základe myšlienky o funkcionálnej*

závislosti jednotlivých zložiek (častí) spoločnosti na ich celku, na základe názoru, že lokálnym hojením bez ohľadu na celok nie je možné vykoreniť žiadne spoločenské zlo. Budovanie ideálnej spoločnosti – community organization – znamená rozšírenie a prehĺbenie sociálnych stykov a zväzkov, vzájomné zblížovanie ľudí“.

Každodenné zmeny sú súčasťou našej reality. Starí Gréci a osvietenectvo vyzdvihlo racionalizmus, silu a význam logiky a ľudskej suverenity. Kresťanstvo humanizmus a lásku k blížnemu. V modernej vede synergetika, teória chaosu, termodynamika či kybernetika sa pokúsili odhaliť pravidlá tvorivosti v samoorganizácii komplexnosti. Komplexnosť fenoménu života, spoločnosti, našej planéty a vesmíru sú však príliš rozsiahle na to, aby sme ich ako jednotlivci mohli ľahko ovládnuť súčasnými nástrojmi poznania. Nemôžu to poznať ani politické subjekty, ktoré sa svoje teórie alebo hypotézy o lepšej budúcnosti a spravodlivejšej spoločnosti snažia presadiť mocensky.

Preto je podľa nášho názoru nutné, aby sa do verejného rozhodovania prostredníctvom nami navrhnutého systému *Občianskej samosprávy* v rámci sociálnej práce zapojilo čo najviac občanov, ktorí najlepšie vedia, čo je pre nich dobré. Tak, ako sme v tejto práci už niekoľkokrát citovali, súčasnú krízu je aj krízou morálnych hodnôt, ktoré ohrozujú princípy humanity a ľudskej dôstojnosti. V procese humanizácie spoločnosti podľa P. Freira (In: Matoušek, s. 30), *by mali byť aktívni predovšetkým znevýhodnení, pretože tí, ktorí krízu spôsobili, nie sú toho schopní. Tí, ktorí krízu spôsobili, sa snažia všetko meniť v objekt svojej dominancie. Domnievajú sa, že takto je možné transformovať čokoľvek, ich prostriedkom sú sľuby a falošná štedrosť tzv. paternalizmus. Oslobodiť seba i utlačovateľov je historickou úlohou utláčaných. Súčasne s aktivitou utláčaných za vlastnú slobodu k humanite stráca sa sila utlačovateľov, a tým znovu získavajú ľudskosť, ktorú predtým stratili. V tomto procese už nie je utlačovateľov ani utláčaných, ale len človek v procese dosahovania slobody.“*

Podľa nášho názoru práve takýmto procesom by sociálna práca ako vedná disciplína i praktická činnosť dokázala svoju spoločenskú opodstatnenosť a ešte viac zvýšila spoločenskú dôveryhodnosť. Išlo by o skutočné prepojenie teórie i praxe alebo slov a skutkov v reálnom živote v prospech väčšinovej spoločnosti.

5 ZÁVER

Ak porovnávame technický pokrok za jediné storočie – dvadsiate – zistíme, že sa vybuodovala civilizácia s nekontrolovateľnými a neviditeľnými vedecko-technickými centrami, ktoré neriadi ľud, ale elity. Možnosti postmodernej civilizácie sa zväčšili, ale jej sociálne a prírodné perspektívy sa začali znižovať.

V sociálnom konflikte si už starovekí Gréci uvedomovali, že politická moc znamená skôr zodpovednosť ako vládu nad ľuďmi. Grécky filozof Platón tvrdil, „že lepší život rovná sa lepšej vláde a lepšiemu usporiadaniu štátu“. Na klasickej antickej filozofii, na princípoch priamej demokracie a na výsledkoch vedeckého výskumu je postavené aj riešenie predmetu sociálneho problému súčasnej krízy v tejto práci.

Súčasný stav Slovenskej spoločnosti jednoznačne dokazuje, že dnešná zastupiteľská demokracia manažovaná straníckymi a mocenskými elitami nie je to, čo väčšinová slovenská spoločnosť od demokratizačného procesu očakávala. Namiesto deklarovanej blahobytnej spoločnosti vznikla väčšinová spoločnosť chudoby. Korupcia, klientelizmus a šíriaca sa bieda ľudí nespojuje, ale izoluje.

Prvotnú príčinu krízy podľa nášho názoru treba hľadať v ľudskom faktore, v manažmente spoločnosti u konkrétnych verejných činiteľov a hlavne vo volebnom systéme, prostredníctvom ktorého sa tieto manažmenty verejnej moci konštituujú a následne svojou činnosťou deformujú demokratické formy vlády. Ako hlavná príčina patologického stavu spoločnosti je v práci zadefinovaný súčasný volebný systém, prostredníctvom ktorého sa dostáva k moci úzka skupina občanov reprezentujúca ťažko definovateľné elity. Politické strany, tak ako je uvedené v kapitole 3.4 už nereprezentujú záujmy väčšinovej spoločnosti. Od prvej polovice 20. storočia sa popularita politických strán značne znížila. Politické strany v boji o moc a vlastný ekonomický prospech spoločnosť v tzv. pluralitných demokraciách svojou činnosťou takmer sústavne polarizovali a korumpovali. V dôsledku tohto boja dochádzalo často, takmer pravidelne k ekonomickým i politickým krízam, v ktorých sa dostali ústavnou cestou k moci aj predstavitelia totalitných režimov, v Taliansku (1931) fašista Mussolini, v Nemecku (1933) nacista Hitler a v Československu (1948) komunista Gottwald. V tomto období dochádza aj legislatívnou činnosťou politických strán v „demokratických“ zvolených parlamentoch k značným deformáciám pôvodných demokratických politických nástrojov; ako je samotná politická strana, slobodné voľby a parlament.

Navrhovaný model „**Občianska samospráva**“ v zmysle Platónovho 2 500-ročného odporúčania rieši lepšie usporiadanie štátu a aj lepšiu vládu, pretože občania si budú môcť navrhovať a voliť svojich zástupcov priamo na základe osobnej dôvery. Sociálna práca ako vedná a praktická činnosť, by mala k týmto navrhovaným zmenám, ktoré vychádzajú z jej podstaty, dať aktívny impulz a zároveň i prakticky ich v rámci preventívnej sociálnej práce aj realizovať. Podľa nášho názoru profesia sociálneho pracovníka je predurčená stať sa lobistom a zástupcom svojich klientov. Sociálni pracovníci si doteraz svojou odbornosťou a obetavosťou získali u väčšiny spoločnosti úctu a vážnosť. Stali sa dôležitou mienkotvornou skupinou, ktorá môže veľmi pozitívne ovplyvňovať prehĺbovanie demokracie v celej spoločnosti a tak veľkou mierou prispieť k odstráneniu spoločenského zla. Preto pôsobenie sociálneho pracovníka by už malo siahať od práce s jednotlivcom, cez rodinu, skupinu a komunitu až k ovplyvňovaniu celého štátneho systému sociálnych služieb alebo i politického rozhodovania v prospech znevýhodnených skupín.

Sociálna práca by nemala len odpovedať na rýchle sociálne zmeny a nové kvality sociálnych potrieb a vzťahov tým, že sa im prispôbi prax sociálnych pracovníkov, ale sama by mala ovplyvňovať všetkými prostriedkami uskutočňovanie vhodných sociálnych a celospoločenských zmien. Dnes, pri hľadaní východísk z krízy, stojí sociálna práca na Slovensku pred rozhodnutím pokračovať v starých koľajach, alebo sa zaktivizovať k reformným zmenám, t.j. snažiť sa o aplikáciu základných občianskych práv a sociálnej spravodlivosti v praxi už pri legislatívnych návrhoch a konštituovaní reformného sociálneho a občianskeho manažmentu spoločnosti. Navrhujeme, aby sa systém občianskej samosprávy a jeho aplikácia do praxe stal predmetom skúmania sociálnej práce ako vednej disciplíny.

Východisko z krízy vidíme v systémovej reforme verejnej moci (tzv. reforme inštitúcií) v zjednotenej Európe. Ak sa máme pohybovať v čo najväčšej blízkosti ideálu demokracie a sociálnej spravodlivosti, a to v podmienkach obmedzených možností reálneho sveta, je potrebné v prvom rade pod významom slov decentralizácia a efektívnosť chápať oddelenie konštituovania verejnej moci zákonodarnej – výkonnej – súdnej. Pretože, tak ako je popísané v tejto bakalárskej práci, sociálnu prácu v praktickej rovine nie je možné efektívne realizovať na mikroúrovni, pokiaľ hlavná patologická príčina tkvie v systéme na mezzórovni alebo makroúrovni.

System občianskej samosprávy je univerzálny, neurčuje ako má tá ktorá spoločnosť vyzerat', aké má mať priority alebo formu vlády. O tomto všetkom bude rozhodovat' prostredníctvom systému občianskej samosprávy občan. Ide o systémové riešenie z hľadiska kvality života väčšiny spoločnosti, ktoré podporuje účasť občanov na správe vecí verejných a zároveň ich osobnú zodpovednosť za seba i za spoločnosť. Občianska samospráva ako nová metóda preventívnej sociálnej práce so spoločnosťou môže v tomto reformnom procese zohrat' v prospech klientov sociálnej práce i celej spoločnosti rozhodujúcu úlohu ako iniciátor i realizátor zmien.

Ján Pavol II.:

„Ludia nebojte sa“

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BAUMAN, Z. 2006. *Komunita*. Bratislava: Slovak edition, 2006. 121 s. ISBN 80-8061-225-0

DAHL, R. 2001. *O demokracii*. Praha : Portál, 2001. 192 s. ISBN 80-7178- 422-2

DANČIŠIN, V. 2005. *O nedokonalosti volebných systémov*. Prešov : REPRONA, 2005. 192 s. ISBN 80-967171-8-1

GARDNER, H. 1999. *Dimenze myšlení*. Praha : Portál. 1999. 398 s. ISBN 80-7178-279-3

GÖPPNER, H. – HÄMÄLÄINEN, J. 2004. *Rozprava o vede o sociálnej práci*. Bratislava : VŠ sv. Alžbety, 2008. 194 s. ISBN 978-80-89271-33-7

IVANIČKA, K. a kol. 2009. *KREATIVITA, INVENCIA, INOVÁCIA*.. Bratislava : Ekonóm, 2009. 362 s. ISBN 978-80-225-2761-3

KELLER, J. – NOVOTNÝ, P. 2008. *Úvod do filozofie, sociologie a psychologie*. Liberec : DIALOG, 2008. 219 s. ISBN 978-80-86761-81-7

KELLER, J. 2004. *Dejiny klasickej sociologie*. Praha : SLON, 2005. 529 s. ISBN 80-86429-52-0

KING, P. J. 2004. *Sto filozofov*. Bratislava : Perfekt, 2004. 191 s. ISBN 80-8046-347-6

KUSIN, V. 2003. *Sociálna Filozofia v dejinných reflexiách*. Bratislava : OZ Sociálna práca, 2003. 160 s. ISBN 80-968927-0-3

LEVICKÁ, J. 2002a. *Metódy sociálnej práce*. Trnava : VeV s.r.o, 2002a. 122 s. ISBN 80-09074-38-3.

LEVICKÁ, J. 2002b. *Teoretické aspekty sociálnej práce*. Trnava : Trnavská univerzita, 2002b. 283 s. ISBN 80-89074-39-1

LIĐÁK, J. – KOGANOVÁ, V. 1998. *Politológia pre ekonómov*. Bratislava : SOFA, 1998. 224 s. ISBN 80-85752-74-3.

LYSÝ, J. 2004. *Úvod do politickej vedy*. Bratislava : OZ Sociálna práca, 2004. 93 s. ISBN 80-968927-8-9.

MATOUŠEK, O. a kol. 2003. *Metódy a riadenie sociálnej práce*. Praha : Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2

MISSNER, M. 2004. *HOBBS*. Bratislava : Vydavateľstvo PT, 2004. 108 s. ISBN 80-88912-54-7

MÜLLER, K. B. 2008. *Politická sociológia*. Praha : Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-380-2

NÁKONEČNÝ, M. 2003. *Psychológia osobnosti*. Praha : Academia, 2003. 336 s. ISBN 80-200-1289-3

NOVOTNÁ, V. – SCHIMMERLINGOVÁ, V. 1992. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha : Univerzita Karlova, 1992. 128 s. ISBN 80-7066-483-5

OLÁH, M. – SCHAVEL, M., 2006. *Úvod do štúdia dejín sociálnej práce*. Bratislava : VŠ sv. Alžbety, 2006. 174 s. ISBN 80-969449-6-7

SCHAVEL, M. a OLÁH, M. – DEREVJANIKOVÁ, Š. 2006. *Sociálna práca vo verejnej správe*. Trnava : Trnavská univerzita, 2006. 136 s. ISBN 80-8082-065-1

SCHAVEL, M. – ČISECKÝ, F. – OLÁH, M. 2008. *Sociálna prevencia*. Bratislava : VŠ sv. Alžbety, 2008. 140 s. ISBN 978-80-89271-22-1

STANĚK, V. a kol., 2006. *Sociálna politika*. Bratislava : Sprint, 2006. 391 s. ISBN 80-89085-66-0

STRIEŽENEC, Š. 199. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava : AD Trnava, 1999. 215 s. ISBN 80-967589-6-9

STRIEŽENEC, Š. 2006. *Teória a metodológia sociálnej práce*. Trnava : Tripsoft, 2006. 296 s. ISBN 80-969390-4-1

STRINKA, J. a kol. 1995. *Hľadanie demokracie*. Bratislava : VEDA, 1995. 146 s. ISBN 80-224-0424-1

TOKÁROVÁ, A. a kol., 2003. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov : Akcent Print, 2003. 573 s. ISBN80-968367-5-7

TÓTH, R. 2004. *Základy politológie*. Bratislava : SPN – Mladé letá, s. r. o. , Piate vydanie 2004. 115 s. ISBN 80-10-00599-1

TRANSPARENCY INTERNATIONAL SK. 2010. *Index vnímania korupcie, 2010*. [citované 2010-03-05]. Dostupné na internete: <<http://transparency.sk/vystupy/rebricky>>

VERGELY, B. 2008. *Aristoteles*. Brno : Kma s.r.o, 2008. 65 s. ISBN 978-80-7309-619-9

VERHULS, T. J. - NIJEBOER, A. 2007. *Priama demokracia*. Brusel : Democracy International, 2007. 85 s. ISBN 9789078820055.

Zákon NR SR č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

Zákon NR SR č. 187/1998 Z. z. O voľbách do SNR v znení neskorších predpisov

Zákon NR SR č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon NR SR č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach

Zákon NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 400/2009 Z. z. O štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ŽILOVÁ, A., 2002. *Úvod do teórie sociálnej práce*. Baďín : METEOR, 2005. 130 s. ISBN 80-968932-1-1